

ISTRAŽIVANJE KRIVIČNIH DJELA
POČINJENIH IZ MRŽNJE:
PRIRUČNIK ZA POLICIJU

ISTRAŽIVANJE KRIVIČNIH DJELA POČINJENIH IZ MRŽNJE:
PRIRUČNIK ZA POLICIJU

SARAJEVO, SEPTEMBAR 2016.

Edicija *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra
Knjiga broj 51

Naslov: ISTRAŽIVANJE KRIVIČNIH DJELA POČINJENIH IZ
MRŽNJE: PRIRUČNIK ZA POLICIJU

Autorica: Dina Bajraktarević Pajević

Urednik: Jozo Blažević

Recenzenti: prof. dr. Marija Lučić-Čatić i
prof. dr. Elmedin Muratbegović

Lektura i korektura: Sanja Jurić

Prelom i dizajn: Feđa Bobić

Izdavač: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Za izdavača: Emina Bošnjak

Kingdom of the Netherlands

KOALICIJA ZA BORBU PROTIV GOVORA MRŽNJE I ZLOČINA IZ MRŽNJE
КОАЛИЦИЈА ЗА БОРБУ ПРОТИВ ГОВОРА МРЖЊЕ И ЗЛОЧИНА ИЗ МРЖЊЕ
COALITION FOR COMBAT AGAINST HATE SPEECH AND HATE CRIME

**SARAJEVSKI
OTVORENI
CENTAR**

© Sarajevski otvoreni centar

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova je poželjno, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba

Ovaj dokument je nastao u sklopu projekta: „Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje u BiH“ kojeg podržava Stalna misija Kraljevine Nizozemske pri OSCE u Beču.

ISTRAŽIVANJE KRIVIČNIH
DJELA POČINJENIH IZ
MRŽNJE:
PRIRUČNIK ZA POLICIJU

SARAJEVO, septembar 2016.

SADRŽAJ

1. Uvod	5
2. Koncept zločina iz mržnje	6
2.1. Šta je krivično djelo počinjeno iz mržnje?	7
2.1.1. Terminološka dilema: mržnja ili predrasuda	11
2.2. Srodni koncepti	13
2.2.1. Govor mržnje	13
2.2.2. Diskriminacija	15
2.2.3. Genocid	16
3. Međunarodni pravni okvir	17
3.1. Međunarodno zakonodavstvo	17
3.2. Međunarodne institucije	22
3.2.1. Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije (UNCERD)	22
3.2.2. Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI)	22
3.2.3. Evropski sud za ljudska prava (ESLJP)	24
4. Nacionalni pravni okvir	29
4.1. Krivičnopravno reguliranje	29
4.1.1. Izazivanje mržnje, razdora i netrpeljivosti – zasebno krivično djelo	30
4.1.2. Mržnja kao kvalificirani oblik	31
4.1.3. Mržnja kao otežavajuća okolnost	33
4.2. Drugi propisi	35
5. Prepreke u efikasnoj borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje	37
5.1. Prepoznavanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje	39
5.2. Istraga i dokazivanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje	43
5.2.1. Prva reakcija na pojavu potencijalnog zločina (incidenta/prekršaja/krivičnog djela) iz mržnje	44
5.2.2. Saslušanje žrtve	45
5.2.3. Saslušanje osumnjičenih	47
5.2.4. Dokazivanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje	48
6. Postupanje sa žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje	50
7. Prevencija krivičnih djela počinjenih iz mržnje	56
7.1. Saradnja sa zajednicom	56
7.1.1. Rad policije u zajednici (RPZ)	58
7.2. Saradnja sa organizacijama civilnog društva	59
8. Literatura	62
O Sarajevskom otvorenom centru	65
O autorici	67

1. Uvod

Unatoč nepostojanju općeprihvaćene definicije zločina iz mržnje, navedeni jezički konstrukt u pravilu obuhvata raznovrsna nezakonita, nasilna, destruktivna ponašanja ili zastrašivanja gdje je izvršitelj motiviran mržnjom (predrasudama) prema društvenoj grupi kojoj žrtva pripada (zaštićenim karakteristikama koje žrtva dijeli). Brzo, pravilno i učinkovito istraživanje, procesuiranje zločina iz mržnje je, s jedne strane, ključno za uvažavanje i očuvanje različitosti koje su prisutne u savremenom bosanskohercegovačkom društvu, dok je, s druge, neophodno da bi se kontrolirao rizik povećanja broja i intenziteta krivičnih djela počinjenih iz mržnje.

Publikacija „Istraživanja krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za policiju“ zamišljena je s ciljem upoznavanja policijskih službenika sa specifičnostima krivičnih djela počinjenih iz mržnje imajući pritom u vidu bosanskohercegovački socijalni kontekst. U skladu s prethodno navedenim, koncipirane tematske cjeline posvećene su: elaboraciji koncepta zločina iz mržnje; osvrtu na međunarodni i nacionalni pravni okvir; analizi prepreka efikasnoj borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje; dobroj praksi u postupanju sa žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje; razvoju preventivnog djelovanja. U određenim tematskim cjelinama posebna pažnja posvećena je unapređenju postupanja policijskih službenika u istragama krivičnih djela počinjenih iz mržnje imajući u vidu njihove osnovne elemente koje je potrebno identificirati, ispitati i potkrijepiti dokazima. Naime, specifikum ovih krivičnih djela je da zahtijevaju vođenje dviju istovremenih i povezanih istraga: istrage samog krivičnog djela i istrage koja se odnosi na mržnju/predrasudu kao motiv. Ovakav pristup je ishodio da i prikupljanje dokaza također treba biti dvosmjerno jer je nužno osigurati valjane dokaze za samo krivično djelo te za mržnju/predrasudu kao motiv.

Obradom naznačenih tematskih cjelina policijski službenici će steći neophodna teorijska i praktična znanja i izgraditi sposobnosti njihovog implementiranja u istražnom procesu. Istovremeno, Priručnik postavlja kvalitetne osnove za njihovo kontinuirano obrazovanje u ovoj oblasti.

2. Koncept zločina iz mržnje

CILJEVI

Do kraja ove metodske jedinice polaznici će biti osposobljeni da:

- definiraju pojam zločina iz mržnje
- definiraju krivično djelo počinjeno iz mržnje/predrasude
- definiraju zaštićene karakteristike
- objasne terminološku dilemu mržnja ili predrasuda
- objasne sličnosti i razlike krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude i srodnih koncepata

Od prvog pojavljivanja sintagme „zločini iz mržnje“, prije više od 20 godina pa do danas, u teoriji su prisutne brojne dileme u vezi s obimom i sadržajem ovog pojma.¹ Ni među sociolozima, niti među zakonodavcima širom svijeta, ne postoji konsenzus oko definicije i pojavnih oblika ovog fenomena. Djelimičan razlog za to temelji se na činjenici da kulturalne različitosti, socijalne norme i politički interesi igraju veliku ulogu u definiranju protupravnog ponašanja uopće, pa tako i u definiranju zločina iz mržnje.² Pod pojam

zločina iz mržnje se obično podvode nezakonita, nasilna, destruktivna ponašanja ili zastrašivanja gdje je izvršitelj motiviran mržnjom (predrasudama) prema društvenoj grupi kojoj žrtva pripada (zaštićenim karakteristikama koje žrtva dijeli). Riječ je o generičkom pojmu za različita djela koja imaju specifičan motiv izvršenja i uzrokuju specifične i sveobuhvatne posljedice.

Zločini iz mržnje:

- incidenti počinjeni iz predrasude kao motiva;
- prekršaji počinjeni iz predrasude kao motiva;
- krivična djela počinjena iz predrasude kao motiva.

Ta predrasudama motivirana djela javljaju se u tri pojavna oblika: incidenti počinjeni iz predrasude kao motiva, prekršaji počinjeni iz predrasude kao motiva

i krivična djela počinjena iz predrasude kao motiva. Prvi oblik ne ulazi u sferu protupravnog ponašanja, a druga dva oblika zločina iz mržnje predstavljaju kažnjiva ponašanja.

Dakle, iako zločini iz mržnje mogu imati različite krivičnopravne kvalifikacije karakteriziraju ih izuzetno važna zajednička sociološka i socijalno-psihološka svojstva. Naime oni su posljedica antagonizama i konflikata različitih društvenih grupa koje karakteriziraju drugačiji društveni identiteti, a izvršitelji tih djela su motivirani mržnjom (predrasudama) prema određenoj društvenoj grupi. Suština zločina iz mržnje prvenstveno je viktimizacija manjina zbog njihovih zaštićenih karakteristika, tj. rasnog, nacionalnog, etničkog, vjerskog, seksualnog ili nekog drugog identiteta, koju najčešće vrše pripadnici većine.³

1 Lalić, V. (2013) „Sociološki aspekti zločina iz mržnje u Bosni i Hercegovini“, str. 17-35. U: E. Hodžić i A. Mehmedić: Krivična djela počinjena iz mržnje: izazovi reguliranja i procesuiranja u BiH. Sarajevo. Centar za društvena istraživanja Analitika.

2 Boeckmann, R. J. i Turpin – Petrosino, C. (2002) „Understanding the Harm of Hate Crime“, Journal of Social Issues, Vol. 58(2), str. 207-225. DOI: 10.1111/1540-4560.00257.

3 Lalić, V. „Sociološki aspekti zločina iz mržnje u Bosni i Hercegovini“ u Krivična djela počinjena iz mržnje: izazovi reguliranja i procesuiranja u BiH, ur. Edin Hodžić i Amra Mehmedić (Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika, 2013), str. 17-35.

Pitanja za ponavljanje:

1. Šta se najčešće podvodi pod pojam zločina iz mržnje?
2. Koji su pojavni oblici zločina iz mržnje (predrasudama motiviranih djela)?
3. Šta je suština zločina iz mržnje?

2.1. Šta je krivično djelo počinjeno iz mržnje?

Razlike u definiranju krivičnih djela počinjenih iz mržnje su evidentne kako na teorijskoj ravni tako i u zakonskom određenju u različitim pravnim sistemima. Naime, definicija, osobito ona zakonska, nerijetko je određena društvenopolitičkim i sociokulturnim kontekstom samog društva.⁴Izuzetno jasnu definiciju krivičnih djela počinjenih iz mržnje daju Levine i McDevitt koji ističu da su krivična djela počinjena iz mržnje sva ona djela kod kojih je motiv za počinjenje, u cijelosti ili djelimično, određen pretpostavkom ili činjenicom da je oštećeni drugačiji od počinitelja tog krivičnog djela.⁵Dakle, najjednostavnije rečeno, to su sva ona djela kod kojih se kao motiv za počinjenje javlja mržnja/predrasuda, neovisno o tome na kojem statusu je zasnovana.⁶ Upravo je mržnja/predrasuda kao motiv ono što ova krivična djela razlikuje od drugih djela.⁷ Među najprihvaćenijim i najobuhvatnijim definicijama krivičnog djela počinjenog iz mržnje je definicija koju je razvio Ured za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (u daljem tekstu: ODIHR).⁸

Krivično djelo počinjeno iz mržnje je:

Svako krivično djelo u kojem je objekt napada izabran na osnovu njegove stvarne ili percipirane pripadnosti, povezanosti, podrške ili članstva u grupi koja je zasnovana na njihovom stvarnom ili percipiranom rasnom, nacionalnom ili etničkom porijeklu, jeziku, boji kože, religiji, spolu, starosnoj dobi, mentalnoj ili fizičkoj onesposobljenosti, seksualnoj orijentaciji ili nekom drugom sličnom statusu se ima smatrati krivičnim djelom počinjenim iz mržnje.⁹

4 Maljević, A. i Vujović, S. (2013), Vodič za procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika.

5 Levin J. i McDevitt, J., 2008. „Hate crimes“ (online). Prepared for the Encyclopedia of Peace, Violence and Conflict, 2nd ed. Academic Press, str. 2. Dostupno na: <http://jacklevinonviolence.com/articles/HateCrimesencyc92206FINAL.pdf>.

6 OSCE/ODIHR (2010), Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses: Annual Report for 2009. Warsaw: OSCE/ODIHR, str. 6.

7 Lučić-Catić, M. i Bajrić, A. (2013) Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika.

8 ODIHR prednjači u uspostavljanju standarda i iniciranju konkretnih aktivnosti u borbi protiv zločina iz mržnje u svijetu. Za više informacija o značaju, aktivnostima i doprinosu ODIHR-a pogledati: <http://www.osce.org/odihr>.

9 OSCE/ODIHR (2006), Challenges and Response to Hate-Motivated Incidents in the OSCE Region for the period January – June 2006. Warsaw: OSCE/ODIHR.

Iz navedenih definicija moguće je izdvojiti osnovne elemente krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Tako svako krivično djelo počinjeno iz mržnje ima dva ključna elementa:

$$\begin{array}{c} \text{KRIVIČNO DJELO POČINJENO IZ MRŽNJE} \\ = \\ \text{KRIVIČNO DJELO} \\ + \\ \text{PREDRASUDA KAO MOTIV} \end{array}$$

radnju koja je već propisana kao krivično djelo u krivičnom zakonu¹⁰ i predrasudu kao motiv.

Dakle, bilo koje djelo koje je propisano kao krivično djelo, a čiji je počinitelj bio motiviran mržnjom/predrasudom, predstavlja krivično djelo počinjeno iz mržnje. Sama motiviranost mržnjom/predrasudom znači da je počinitelj izabrao oštećenog na temelju njegove pretpostavljene ili stvarne pripadnosti grupi koja dijeli određene zaštićene karakteristike.

Zaštićena karakteristika je temeljna ili glavna karakteristika koju dijele članovi grupe,¹¹ kao što je:

- rasa (bijelci, crnci, azijati, Indijanci, mulati i sl.)
- religija (katolici, muslimani, pravoslavci, protestanti, budisti itd.)
- etnička pripadnost (Hrvati, Bošnjaci, Srbi, Kinezi, Rusi itd.)
- starosna dob (različite starosne kategorije)
- seksualna orijentacija (lezbejke, gej muškarci, biseksualne osobe, heteroseksualne osobe itd.)
- rodni identitet¹²
- onesposobljenje (osobe sa fizičkim ili mentalnim onesposobljenjem)
- jezik (srpski, hrvatski, bosanski, engleski itd.)
- pismo (ćirilica, latinica i sl.)
- spol (muškarci, žene, interspolne osobe¹³)
- socijalni status (bogati, siromašni, obrazovani, neobrazovani i sl.)
- način života (sportisti, pušači, alkoholičari i sl.)
- zdravstveno stanje (npr. osobe oboljele od HIV-a i sl.)¹⁴

¹⁰ U krivičnom zakonodavstvu BiH se javlja i tzv. samostalno krivično djelo izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti u kojem, ukoliko se ne dokaže predrasuda kao motiv, neće biti niti "običajno" djela, međutim, bitno je napomenuti da ovo krivično djelo u svojoj suštini ne predstavlja zločin iz mržnje/krivično djelo počinjeno iz mržnje već govor mržnje (srodan koncept).

¹¹ OSCE/ODIHR (2009), Preventing and Responding Hate Crimes: A resource Guide for NGOs in the OSCE Region. Warsaw: OSCE/ODIHR, str. 15; Law Enforcement Support Section (LESS) i Crime Statistics Management Unit (CESMU) (2012), Hate Crime Data Collection Guidelines and Training Manual. Dostupno na: file:///C:/Users/Dina/Downloads/Hate%20Crime%20Data%20Collection%20Guidelines%20and%20Training%20Manual%20Manual%20Version%202.0.pdf.

¹² Rodni identitet je dio ličnog identiteta i odnosi se na društvenu i ličnu percepciju svake osobe o pripadanju ili odstupanju (nepripadanju) od vlastitog biološkog spola. Rodni identitet se tiče samoidentifikacije svakog ljudskog bića i prevazilazi binarni koncept muškog i ženskog. Prema vlastitom doživljaju rodnog identiteta osobe mogu biti cisrodne i transrodne. Prema: Sarajevski otvoreni centar (2016), Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, str. 12.

¹³ Interspolnim osobama smatraju se osobe čije spolne karakteristike, uključujući hromozome, gonade i genitalije, odstupaju od tipične, binarne podjele na muška i ženska tijela. Interspolne osobe, kao i muške i ženske osobe, imaju svoju seksualnu orijentaciju i rodni identitet. U prošlosti su ove osobe često nazivane hermafroditima, ali se ovaj termin smatra diskriminatornim i medicinski potpuno neispravnim. Prema: Sarajevski otvoreni centar (2016), Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, str. 14.

¹⁴ Maljević, A. i Vujović, S. (2013) Vodič za procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika.

Objekt napada, odnosno žrtva/oštećeni može biti:

- jedna osoba
- više osoba ili
- imovina koja se dovodi u vezu s pojedincem, odnosno grupom koja dijeli zaštićene karakteristike

Napomena:

čak i kada je počinitelj pogrešno pretpostavio da je žrtva/oštećeni član grupe protiv koje on djeluje (a žrtva/oštećeni to u biti nije), djelo je i dalje krivično djelo počinjeno iz mržnje jer je počinitelj bio motiviran mržnjom/predrasudom prema toj grupi, tj. zaštićenim karakteristikama koje oni dijele.¹⁵

Primjer:

Dva mladića su pratila muškarca koji je napustio kafić poznat kao mjesto gdje izlaze lezbejke, gejevi, biseksualne, trans i interspolne osobe (LGBTI) i pretukla ga (nanijevši mu teške tjelesne povrede) pretpostavljajući da je on gej iako to nije bio slučaj.*

Dakle, počinitelji krivičnih djela iz mržnje ova djela izvršavaju na temelju vlastite percepcije onoga što žrtve ili određena imovina predstavljaju. Prilikom istrage i procesuiranja krivičnih djela počinjenih iz mržnje bitno je eksplicitno naglasiti da motiv počinitelja može biti i stvarno i pretpostavljeno svojstvo žrtve, te da je za postojanje ovog djela bitna percepcija počinitelja o žrtvi bez obzira da li ona zaista odražava identitet žrtve.¹⁶

Žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje mogu biti i osobe koje su u privatnoj ili profesionalnoj vezi s pojedincima ili grupom koju počinitelj negativno percipira zbog neke njene zaštićene karakteristike, a koje u biti ne pripadaju toj grupi, tj. ne dijele njihove zaštićene karakteristike. Tako se nerijetko dešava da su ovakva krivična djela usmjerena prema aktivistima/icama, članovima/icama civilnog društva i organizacijama koje podržavaju ili rade na ljudskim pravima marginaliziranih grupa.

Primjer:

Nepoznati počinitelji su kamenjem polupali prozore kuće, i ispisali grafite predrasudnog sadržaja protiv Roma, aktivistice koja se javno bori za zaštitu prava Roma iako sama nije Romkinja.

Također, veoma često motiv ovih krivičnih djela može činiti i mržnja/predrasuda temeljem više od jedne zaštićene karakteristike. Tako npr. počinitelj može imati predrasude prema žrtvi na temelju njene etničke ili nacionalne pripadnosti i na temelju religije koju ona prakticira.¹⁷

¹⁵ Law Enforcement Support Section (LESS) i Crime Statistics Management Unit (CESMU) (2012), Hate Crime Data Collection Guidelines and Training Manual. Dostupno na: <file:///C:/Users/Dina/Downloads/Hate%20Crime%20Data%20Collection%20Guidelines%20and%20Training%20Manual%20-Version%202.0.pdf>.

¹⁶ Sarajevski otvoreni centar (2016), Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Pogledati i: OSCE/ODIHR. Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: OSCE/ODIHR.

¹⁷ Ibidem.

U nastavku su prikazani stvarni scenariji incidenata počinjenih iz mržnje koji mogu imati obilježja krivičnih djela počinjenih iz mržnje.

Trojica mladića (Srbi) su sjedila u kafiću u Zvorniku kada su tri osobe (Bošnjaci) prošle ispred njih. Mladići su ih počeli vrijeđati nazivajući ih „Turcima“, psujući im „tursku majku“ i govoreći „jesu li Turci, zakolji ih“. Kada su žrtve počele bježati, optuženi su potrčali za njima bacajući kamenje u njihovom pravcu te su fizički napali jednu žensku osobu iz grupe udarajući je šakama i nogama.¹⁸

Mladić (Hrvat) je bacio ručnu bombu iz vozila u pokretu (kojim je upravljao drugi mladić, također Hrvat) u dvorište džamije. Bomba je eksplodirala oštetiivši imamovu kuću i polupavši prozore na stambenoj zgradi preko puta džamije.¹⁹

Bošnjak je, došavši ispred kuće u kojoj je živio Srbin, razbio prozor uzrokujući štetu u visini od 80 KM i vrijeđajući žrtvu na etničkoj osnovi.²⁰

U subotu, prvog februara 2014. godine na početku diskusije “Transseksualnost u tranziciji” u sklopu festivala Merlinka – međunarodni festival queer filma, grupa od 14 maskiranih muškaraca nasilno je ušla u Art kino Kriterion u Sarajevu s namjerom da napadne prisutne. Najveći broj napadnutih posjetitelja festivala uspio se sakriti u izlaz za hitne slučajeve, gdje su ostali zaključani 20-ak minuta. U međuvremenu, tri osobe su fizički napadnute. Među njima je bio organizator festivala porijeklom iz Beograda te još jedna osoba. Napad je trajao manje od minute rezultirajući lakšim povredama i teškim psihološkim posljedicama.

Pitanja za ponavljanje:

1. Definirajte krivično djelo počinjeno iz mržnje/predrasude.
2. Koji su osnovni elementi krivičnog djela počinjenog iz mržnje/predrasude?
3. Definirajte pojam zaštićena karakteristika i navedite primjere.
4. Ko sve može biti žrtva krivičnog djela počinjenog iz mržnje/predrasude?
5. Da li je neko djelo krivično djelo počinjeno iz mržnje/predrasude ukoliko je počinitelj pogrešno percipirao da je žrtva član određene grupe protiv koje on djeluje?
6. Da li je neko djelo krivično djelo počinjeno iz mržnje/predrasude ukoliko je počinitelj izabrao žrtvu zbog njene veze s grupom ili osobama protiv kojih on djeluje?

¹⁸ Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (2012), Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Analiza incidenata motivisanih predrasudama počinjenih u Bosni i Hercegovini sa preporukama. Sarajevo: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, str. 62.

¹⁹ Ibidem, str. 65.

²⁰ Ibid. str. 61.

2.1.1. Terminološka dilema: mržnja ili predrasuda

Iako je termin "krivična djela počinjena iz mržnje" postao uobičajen, njegova upotreba može voditi pogrešnom razumijevanju tog koncepta. Upravo zbog toga bi bilo svrsishodno riječ „mržnja“ zamijeniti riječju „predrasuda“ s obzirom na to da ona ima šire značenje i da se njome u cijelosti izbjegava psihologizacija koju pojam mržnja neminovno sa sobom nosi.

Naime, doslovno tumačenje izraza "krivična djela počinjena iz mržnje" i "motiv mržnje" mogu dovesti u zabludu. Emotivni karakter termina „mržnja“ neminovno može dovesti do grešaka podvođenju djela pod normu. Tako je moguće doći u situaciju da se jaka emotivna razdraženost počinitelja krivičnog djela tumači kao "mržnja" i da se očekuje procesuiranje tog djela kao krivičnog djela počinjenog iz mržnje, a da ono to suštinski nije.²¹ Suprotno tome, mnoga krivična djela u kojima počinitelj uopće ne osjeća "mržnju" prema određenoj žrtvi, jesu krivična djela počinjena iz mržnje.

Primjer:

Počinitelj je izvršio krivično djelo ubistva iz mržnje prema nekoj osobi/žrtvi ali ne temeljem njenih zaštićenih karakteristika (nacionalna pripadnost, vjera, spol i sl.) već zbog mržnje koja je posljedica njihovih kontinuiranih svađa oko razdjelnice njihovih imanja u kojem slučaju to djelo neće biti krivično djelo počinjeno iz mržnje.

Počinitelj je izvršio krivično djelo ubistva osobe/žrtve koju ne poznaje i koju je prvi put vidio, ali ju je odabrao zbog toga što je ona Afroamerikanac. Time je ovo krivično djelo ubistva krivično djelo počinjeno iz mržnje s obzirom na to da je žrtva odabrana samo na temelju zaštićenih karakteristika.

U skladu s navedenim pojmovnim dilemama u zakonodavstvima različitih zemalja, prilikom inkriminiranja ovog oblika protupravnog ponašanja, prisutna su u osnovi tri različita modela: model neprijateljstva, model diskriminacijskog osnova i model uzročne veze.²²

Model neprijateljstva

Ovim modelom neophodno je dokazati da je počinitelj izvršio krivično djelo iz neprijateljstva ili mržnje prema stvarnom ili percipiranom pripadniku neke grupe na temelju jedne ili više zakonom zaštićenih karakteristika. Problem koji se javlja kod primjene ovog modela jeste dokazivanje osjećanja „mržnje“ što u suštini predstavlja subjektivno pitanje jer je potrebno obaviti procjenu psihičkog stanja počinitelja. Taj problem je pogoršan činjenicom što se gotovo niti za jedno drugo krivično djelo ne zahtijeva dokaz motiva, kao elementa krivičnog djela.²³

21 Smith, A. (2013) "Razumijevanje granice u Bosni i Hercegovini: pozivanje na mržnju koje predstavlja podsticanje na neprijateljstvo, diskriminaciju i nasilje", str. 81-103. U: E. Hodžić i A. Mehmedić: Krivična djela počinjena iz mržnje: izazovi reguliranja i procesuiranja u BiH. Sarajevo. Centar za društvena istraživanja Analitika.

22 Predstavljani modeli i odnosi primjeri su preuzeti iz: OSCE/ODIHR (2009), Hate Crime Laws: A Practical Guide. Warsaw: OSCE/ODIHR, str. 41-45. Za detaljnija pojašnjenja vidjeti navedenu publikaciju.

23 Ova činjenica predstavlja problem i prilikom istraživanja i dokazivanja krivičnih djela počinjenih iz mržnje o čemu će biše biti riječi u 5. poglavlju Priručnika i to u dijelu: Istraga i dokazivanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje.

Model diskriminacijskog osnova

U okviru modela diskriminacijskog osnova smatra se da je počinjeno krivično djelo iz mržnje kada počinitelj namjerno bira žrtvu zbog njene zakonom zaštićene karakteristike te nije potrebna stvarna mržnja ili neprijateljstvo kako bi djelo i dalje postojalo.

Primjer djela po diskriminacijskom osnovu:

Počinitelj koji izvrši razbojništvo nad useljenikom smatrajući da je manje vjerovatno da će useljenik prijaviti zločin policiji od nekog drugog građanina.

Počinitelj izvrši fizički napad na LGBTI osobe, jer su napadi na LGBTI osobe uobičajen obrazac ponašanja za grupu istomišljenika kojim on pripada.

Model uzročne veze

Određen broj zakonodavstava pojedinih država uočene poteškoće prevazilazi zahtijevajući dokazivanje uzročne veze između karakteristike žrtve i djelovanja počinitelja dok konkretna emocija (mržnja ili neprijateljstvo) nije navedena.

Dakle, termini „krivično djelo iz predrasude“ i „predrasuda kao motiv“ preciznije određuju o čemu se zapravo radi kada je riječ o ovim krivičnim djelima. Žrtva odabrana zbog pretpostavke da će biti posebno laka meta, zbog neke zakonom zaštićene karakteristike koju posjeduje (npr. osoba sa fizičkim onesposobljenjem), doživjet će istu traumu kao i žrtva koju je počinitelj odabrao jer uistinu osjeća mržnju spram te zaštićene karakteristike s obzirom na to da su obje odabrane zbog nepromjenljivog ili fundamentalnog aspekta svog identiteta.²⁴

Uzevši u obzir prethodno iznesene primjere, može se zaključiti sljedeće:

- Krivično djelo može biti počinjeno iz mržnje prema žrtvi, a da se ne radi o krivičnom djelu iz mržnje.
- Moguće je da počinitelj ne poznaje žrtvu (i ne mrzi je lično), a da je riječ o krivičnom djelu iz mržnje.
- Počinitelj možda nema nikakvih osjećanja prema pojedinačnoj meti krivičnog djela, ali njegove misli ili osjećanja su neprijateljski prema grupi kojoj meta pripada.
- Na još apstraktnijem nivou, žrtva može predstavljati neku ideju, kao što je imigracija, prema kojoj počinitelj osjeća neprijateljstvo.

²⁴ Smith, A. (2013) "Razumijevanje granice u Bosni i Hercegovini: pozivanje na mržnju koje predstavlja podsticanje na neprijateljstvo, diskriminaciju i nasilje", str. 81-103. U: E. Hodžić i A. Mehmedić: Krivična djela počinjena iz mržnje: izazovi reguliranja i procesuiranja u BiH. Sarajevo. Centar za društvena istraživanja i Analitika; kao i: OSCE/ODIHR (2009), Hate Crime Laws: A Practical Guide. Warsaw: OSCE/ODIHR..

Pitanja za ponavljanje:

1. Objasnite terminološku dilemu upotrebe pojmova mržnja i predrasuda.
2. Koja su tri različita modela inkriminiranja krivičnih djela počinjenih iz mržnje u zakonodavstvima različitih zemalja?
3. Objasnite model diskriminacijskog osnova prilikom inkriminiranja krivičnih djela počinjenih iz mržnje.
4. Objasnite model neprijateljstva prilikom inkriminiranja krivičnih djela počinjenih iz mržnje.
5. Objasnite model uzročne veze prilikom inkriminiranja krivičnih djela počinjenih iz mržnje.

2.2. Srodni koncepti

U teoriji i praksi postoji određeni broj koncepata koji su blisko povezani sa krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i koji se nerijetko miješaju s njima. Ipak, i pored osnovne sličnosti, tim konceptima nedostaje jedan od dva ključna elementa potrebna za postojanje krivičnog djela počinjenog iz mržnje, a to je element krivičnog djela propisanog krivičnim zakonom koji dovodi do toga da bi se određeni akt i bez motiva pristrasnosti mogao i dalje procesuirati kao krivično djelo.

2.2.1. Govor mržnje

Ne postoji općeprihvaćena definicija govora mržnje niti jedinstven model njegovog krivičnogpravnog reguliranja. Naime, definiranje, identificiranje i sankcioniranje govora mržnje je kompleksna problematika koja se u različitim zemljama različito i tretira. Tako se u pojedinim zemljama kažnjava i sam govor (bez počinjenja nekog krivičnog djela) koji izražava mržnju, potiče na mržnju ili je uvredljiv za određene grupe. Pravno reguliranje ove materije kreće se od kriminaliziranja govora mržnje u krivičnom pravu pa sve do tretiranja ove problematike u okviru nekih drugih zakona ili regulativa, kakvi su zakoni o zabrani diskriminacije ili oni koji se tiču problematike vjerskih institucija i odnosa među vjerskim grupama.²⁵

Sam akt govora može biti propisan kao krivično djelo (ili prekršaj) zbog svog posebnog sadržaja.

²⁵ OSCE/ODIHR (2009), Hate Crime Laws: A Practical Guide. Warsaw: OSCE/ODIHR.

Upotrebljivu definiciju govora mržnje pruža Vijeće ministara Vijeća Evrope:

Definicija pojma “govor mržnje”

...svi oblici izraza koji šire, potiču, promoviraju ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući: netoleranciju izraženu kroz agresivni nacionalizam i etnocentrizam, diskriminaciju i neprijateljstvo prema manjinama, migrantima i osobama imigrantskog porijekla.²⁶

Dakle, govor mržnje uključuje, prije svega, diskriminaciju po različitim osnovama kao što su: nacija, rasa, boja kože, pol, seksualna orijentacija, fizičke karakteristike itd. što čini njegovu temeljnu karakteristiku. Govor mržnje predstavlja pripisivanje negativnih karakteristika svim pripadnicima jedne grupe (nacionalne, rasne, etničke, spolne i sl.) te se bazira na negativnim predrasudama i stereotipima.²⁷

U krivičnim zakonima Bosne i Hercegovine, na svim nivoima vlasti, govor mržnje, kao takav, nije kriminaliziran pa se najčešće podvodi pod krivično djelo izazivanja mržnje o čemu će biti više riječi u poglavlju 4. - Nacionalni pravni okvir.²⁸

U provođenju istraga, dokazivanju i procesuiranju govora mržnje (bilo da je inkriminiran kao takav ili podveden pod izazivanje mržnje) najveći problem predstavlja razgraničenje govora, čija je sloboda izražavanja zakonom zagarantirana i zaštićena, od onog koji je po sadržaju prestupnički. Također, u kontekstu zakonskih rješenja u Bosni i Hercegovini, problematično je i razlikovanje govora mržnje (u formi izazivanja mržnje) od krivičnih djela počinjenih iz mržnje s obzirom na to da izazivanje mržnje može biti počinjeno i drugim radnjama a ne samo govorom.²⁹

Primjer:

Tako je u skladu sa Krivičnim zakonom FBiH moguće da je počinitelj koji je polupao prozore kamenjem na jednom vjerskom objektu počinio krivično djelo izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti iz člana 163. st. 2. KZ FBiH gdje je kao jedna od mogućih radnji izvršenja propisano i oštećenje tuđe stvari čime bi, u biti, počinio krivično djelo govora mržnje.

Podjednako je moguće navedenu radnju podvesti pod krivično djelo iz člana 293. – oštećenje tuđe stvari i to stava 2. gdje je predviđen kvalificirani oblik ovog djela ukoliko je počinjeno iz mržnje čime bi djelo bilo tumačeno kao krivično djelo iz mržnje.

Logično pitanje je: kako razlikovati govor mržnje i krivična djela iz mržnje kada zakonska rješenja sama po sebi nisu dovoljno jasna?

26 Council of Europe Committee of Ministers, Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on „Hate Speech”, 30 October 1997. Dostupno na: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec\(97\)20_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec(97)20_en.pdf).

27 Centar za kulturu dijaloga (2012), Stop govoru mržnje. Sarajevo: Centar za kulturu dijaloga, str. 5-6.

28 Govor mržnje je djelimično reguliran Zakonom o zabrani diskriminacije („Sl. glasnik BiH”, br. 59/09), Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – prečišćeni tekst („Sl. glasnik BiH”, br. 32/10), Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH („Sl. glasnik BiH”, br. 5/04), Kodeksom o audiovizualnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija Regulatorne agencije za komunikacije BiH („Sl. glasnik BiH”, br. 03/16) te Kodeksom za štampu i online medije Bosne i Hercegovine Vijeća za štampu u Bosni i Hercegovini (dostupan na: http://vzs.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=218:kodeks-za-tampu&catid=6:kodeks-za-tampu&Itemid=9). Vidjeti više u: Centar za kulturu dijaloga (2012), Stop govoru mržnje. Sarajevo: Centar za kulturu dijaloga, str. 5-6.

29 Za cjelovito razumijevanje navedenog potrebno je isto ponoviti nakon izučavanja poglavlja 4. Priručnika: Nacionalni pravni okvir – Samostalno krivično djelo.

Rasistički ili pristrasan govor izrečen prije, tokom, ili nakon krivičnog djela, može predstavljati dokaz motiva i treba biti dio krivične istrage. Također, ukoliko počinitelj posjeduje predmete, kao što su knjige, muzika ili posterii kojima se sugerira predrasuda, to bi moglo predstavljati dio dokaza o motivu.

Odgovor na ovo pitanje nudi izuzetno koristan alat u vidu testa za ispitivanje postojanja ili nepostojanja govora mržnje koji prerasta u krivično djelo izazivanja mržnje organizacije Article 19 koji se može koristiti i u svrhe razlikovanja izazivanja mržnje (govora mržnje) od krivičnog djela iz mržnje. U skladu s tim testom potrebno je svaki konkretan slučaj razmotriti kroz prizmu sljedećeg:

- kontekst u kojem je govor izrečen
- položaj i uloga govornika
- namjere govornika
- sadržaj samog govora/izraza
- opseg govora/izraza
- vjerovatnoća nastupanja štetne posljedice³⁰

U skladu s navedenim bitno je naglasiti sljedeće:

- Sam govor nije krivično djelo bez konkretnog zabranjenog sadržaja.
- Govoru mržnje nedostaje prvi ključni element krivičnog djela počinjenog iz mržnje.
- Ukoliko bi motiv ili sadržaj mržnje/predrasude bili izuzeti (ili se ne bi uspjeli dokazati), ne bi bilo krivičnog djela.

Primjer:

Ukoliko bi se na nekom koncertu rok muzike pjevale pjesme koje veličaju Holokaust, takav izraz bi predstavljao govor mržnje, i u pojedinim državama bi to bilo krivično djelo i to krivično djelo govora mržnje ili izazivanja mržnje, a nikako krivično djelo počinjeno iz mržnje jer ne postoji osnovno krivično djelo.

2.2.2. Diskriminacija

Koncept diskriminacije se odnosi na nepovoljniji tretman osobe na osnovu nekog zabranjenog razloga, kao što je rasno ili etničko porijeklo, ili spol osobe i poznat je kako u međunarodnom pravu, tako i u nacionalnom pravu niza država.

Šta je to diskriminacija?

Diskriminacijom će se, u smislu ovog Zakona, smatrati svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemoguću ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim oblastima javnog života.³¹

³⁰ Vidjeti više u: Article 19 (2012), Prohibiting incitement to discrimination, hostility, or violence: Policybrief. London: Article 19, str. 29–41.

³¹ Član 2. stav 1. Zakona o zabrani diskriminacije BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 11/05).

Dakle, diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili bilo kakva vrsta stavljanja osobe u nepovoljan položaj, isključivo zbog neke od njenih osobina ili zbog pripadanja nekoj grupi. Laički posmatrano, pod diskriminacijom se najčešće podrazumijeva izravna diskriminacija koja je najčešće vođena osjećajem mržnje prema nekoj osobini ili društvenoj grupi, a njom se ulazi direktno u prava i slobode druge osobe te se vrši nasilje nad osobom.³²

Nedostaje prvi ključni element krivičnog djela počinjenog iz mržnje – samo krivično djelo.

Ovako posmatrano, čini se da između diskriminacije i krivičnih djela iz mržnje i nema neke razlike. Ipak, jednako kao što je slučaj sa govorom mržnje, i aktu diskriminacije (neovisno o predrasudnom osnovu) nedostaje prvi ključni element krivičnog djela počinjenog iz mržnje, a to je sam krivični prestup tj. krivično djelo.

Primjer:

Davanje manje plaće jednom radniku u odnosu na drugog za isti rad je nezakonito ukoliko je bazirano na diskriminatornoj osnovi. Isti taj akt bez diskriminatornog osnova uopće ne bi bio nezakonit (odnosno, nedostaje osnovni krivični prestup). Dakle, ukoliko bi poslodavac zaposleniku koji je Rom davao manju platu nego drugom zaposleniku, koji je pripadnik jednog od konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini (a obojica obavljaju isti posao), samo zbog toga što je prvi zaposlenik Rom, radi se o diskriminaciji.

2.2.3. Genocid

Međunarodni zločini, a osobito zločin genocida, se nerijetko miješa s krivičnim djelima počinjenim iz mržnje/predrasude. Naime, za postojanje krivičnog djela genocida je potrebna namjera da se uništi (u cjelini ili djelimično) nacionalna, etnička, rasna ili religijska grupa ljudi što ovo djelo čini kvalitativno i kvantitativno različitim od bilo kojeg krivičnog djela počinjenog iz mržnje/predrasude. Naime, zakonodavna, istražna i procesna pitanja koja proistječu iz međunarodnih krivičnih djela su veoma različita od onih koja proistječu iz krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.³³

Pitanja za ponavljanje:

1. Definirajte pojam govora mržnje.
2. Kada sam čin govora može biti propisan kao krivično djelo/prekršaj?
3. Objasnite šestodijelni test Article 19.
4. U čemu se razlikuju krivična djela počinjena iz mržnje/predrasude i govor mržnje?
5. Šta je diskriminacija?
6. Definirajte pojam diskriminacije.
7. U čemu se razlikuju krivična djela počinjena iz mržnje/predrasude i diskriminacija?
8. U čemu se razlikuju krivična djela počinjena iz mržnje/predrasude i genocid?

32 Dota, F. (2011), Priručnik o suzbijanju nasilja protiv LGBT osoba za policijske djelatnike/ce. Zagreb: Zagreb Pride i Centar za LGBT ravnopravnost.

33 OSCE/ODIHR (2009), Hate Crime Laws: A Practical Guide. Warsaw: OSCE/ODIHR.

3. Međunarodni pravni okvir

CILJEVI

Do kraja ove metodske jedinice polaznici će biti osposobljeni da:

- Prezentiraju pregled međunarodno pravnog okvira kojim je regulirana oblast krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
- Prezentiraju i objasne način rada međunarodnih institucija od značaja za reguliranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
- Prezentiraju ulogu Evropskog suda za ljudska prava u ovoj oblasti i prezentiraju određeni broj predmeta pred ovim Sudom, a koji se odnose na krivična djela iz mržnje/predrasude.

3.1. Međunarodno zakonodavstvo

Pravno reguliranje zločina iz mržnje (posebno onih koji se manifestiraju u formi krivičnih djela počinjenih iz mržnje) je predmet velikog broja standarda i smjernica kojima se nerijetko stavlja u obavezu državama potpisnicama (članicama) da usvoje odgovarajuće zakone kojima se omogućava da krivična djela počinjena iz predrasude kao motiva budu kažnjena, tj. da inkriminiraju ova protupravna ponašanja te da se osigura da svaki predrasudni motiv bude temeljito ispitan (osobito tokom policijskih i tužiteljskih istraga).

Naime, zločini iz mržnje u najširem smislu ugrožavaju pravo na jednakost, pravo na jednako postupanje pred zakonom, pravo na nediskriminaciju, pravo na slobodu od mučenja i nečovječnog postupanja i pravo na privatnost.

Tako već **Povelja Ujedinjenih naroda**³⁴ obavezuje države članice na „poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve, neovisno o rasi, spolu, jeziku ili vjeri.“³⁵

Zločini iz mržnje su u suprotnosti i sa svime što **Opća (univerzalna) deklaracija o ljudskim pravima (UNDHR)**³⁶ predstavlja i u čijoj Preambuli se apostrofira: „prepoznavanje inherentnog dostojanstva ravnopravnosti i neotuđivosti prava svih članova iz porodice ljudi“. Načelo jednakosti i istovjetne zaštite pred zakonom je naglašeno i u članu 2. u kojem se ističe da: „Svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u ovoj Deklaraciji bez razlike bilo koje vrste, kao što je rasa, boja kože, spol, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, imovina, rođenje ili drugi status.“

Drugi značajan međunarodni instrument koji regulira ovu oblast je **Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima**,³⁷ kojim se ističe načelo ravnopravnosti, vrši zabrana diskriminacije i zahtijeva jednakost pred zakonom.

³⁴ Potpisana 26. juna 1945. u San Francisku, stupila na snagu 24. oktobra 1945.

³⁵ Pogledati čl. 13., 55., 76., Povelje Ujedinjenih naroda.

³⁶ Usvojena i proglašena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, Rezolucijom 217 A (III), na dan 10. 12. 1948. godine.

³⁷ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Rezolucija GS UN 2200 A (XXI), 16. decembra 1966. Stupio na snagu 23. marta 1976. godine.

Član 2. Pakta prenosi isto načelo ravnopravnosti kao UNDHR: „Svaka država stranka ovoga Pakta se obvezuje da će poštivati i jamčiti prava priznata u ovome Paktu svim osobama na svom području i područjima koja se nalaze pod njenom jurisdikcijom bez obzira na razlike, kao što su rasa, boja kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovina, rođenje ili neka druga okolnost.“

Nadalje se Paktom utvrđuje da će države članice zakonom zabraniti „svako zagovaranje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje koje predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje.“³⁸

U članu 26. Pakta zahtijeva se jednakost pred zakonom, jednaka zaštita zakona i zaštita od diskriminacije: „Sve osobe su jednake pred zakonom i imaju pravo na jednaku pravnu zaštitu bez ikakve diskriminacije. U tom smislu, zakonom se mora zabraniti svaka diskriminacija i svim osobama jamčiti jednaku i djelotvornu zaštitu protiv svakog oblika diskriminacije, osobito u pogledu rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti.“

Na značaj krivičnogpravnog reguliranja mržnje ukazuje **Konvencija o ukidanju rasne diskriminacije (ICERD)**.³⁹ U članu 4. se ističe:

„Države ugovornice osuđuju svaku propagandu i sve organizacije koje su vođene idejama ili teorijama zasnovanim na superiornosti neke rase ili grupe lica određene boje ili određenog etničkog porekla ili koje žele da opravdaju ili podrže ma koji oblik rasne mržnje ili diskriminacije; one se obavezuju da bez odlaganja usvoje pozitivne mjere koje imaju za cilj da ukinu svako podsticanje na takvu diskriminaciju, ili na svako djelo diskriminacije, i u tom cilju... one se naročito obavezuju:

- a.) da utvrde kao krivično djelo svako širenje ideja zasnovanih na superiornosti ili rasnoj mržnji, svako podsticanje na rasnu diskriminaciju, kao i sva djela nasilja, ili izazivanje na takva nasilja, uperena protiv svih rasa ili svake grupe lica druge boje ili drugog etničkog porijekla, kao i pružanje pomoći rasističkim aktivnostima, podrazumijevajući tu i njihovo finansiranje;
- b.) da proglase za nezakonite i da zabrane organizacije i aktivnosti organizirane propagande i svaku drugu vrstu propagandne aktivnosti koji podstiču na rasnu diskriminaciju i koji je pomažu, kao i da proglase da je sudjelovanje u ovim organizacijama ili u njihovim aktivnostima zakonom kažnjivo djelo;
- c.) da ne dozvole javnim vlastima niti javnim nacionalnim ili lokalnim ustanovama da podstiču na rasnu diskriminaciju ili da je pomažu.“

Dakle, ova Konvencija predviđa da su države članice obavezne da poduzmu hitne i pozitivne mjere osmišljene da eliminiraju svako podsticanje ili sam čin propagande zasnovane na idejama rasne, etničke ili općenito superiornosti određene grupe ljudi i to uvođenje krivičnih sankcija za četiri oblika nedozvoljenog ponašanja:

1. propagiranje ideja zasnovanih na rasnoj superiornosti ili mržnji
2. poticanje na rasnu mržnju

³⁸ Ibidem, član 20. stav 2.

³⁹ Komitet UN-a za ukidanje rasne diskriminacije, Opća preporuka br. 15: Organizirano nasilje zasnovano na etničkom porijeklu (42. sesija, 1993), par. 3.

3. akte nasilja usmjerene protiv bilo koje rase ili grupe osoba drugačije boje kože ili etničkog porijekla
4. poticanje na takve akte

Iako je, uprkos prethodno navedenim međunarodnim instrumentima, reguliranje zločina iz mržnje još uvijek podložno različitim nacionalnim praksama, u nizu instrumenata donesenih od strane Vijeća Evrope (VE) i Evropske unije (EU) evidentan je rastući evropski konsenzus u pogledu jačanja nacionalne regulative usmjerene na borbu protiv zločina iz mržnje (krivičnih djela počinjenih iz predrasude kao motiva).

Tako **Evropska konvencija o ljudskim pravima**⁴⁰ u članu 14. propisuje zabranu diskriminacije na sljedeći način: „Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom konvencijom osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.“

Zabranu zloupotrebe prava propisuje u članu 17. ističući da se ništa u ovoj Konvenciji ne može tumačiti tako da podrazumijeva pravo bilo koje države, grupe ili lica da se upuste u neku djelatnost usmjerenu na poništavanje bilo kog od navedenih prava i sloboda ili na njihovo ograničavanje u većoj mjeri od one koja je predviđena Konvencijom.

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je u više navrata razmatrao obaveze država iz ove Konvencije u vezi sa zločinima iz mržnje, tj. krivičnim djelima motiviranim predrasudama.

Nadalje **Povelja Evropske unije o temeljnim pravima (2010/C 83/02)**⁴¹ garantira pravo na ljudsko dostojanstvo, na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti, pravo na nediskriminaciju, pravo na djelotvoran pravni lijek te na pravično suđenje.⁴² Povelja obavezuje države članice EU-a na borbu protiv zločina motiviranih rasizmom, ksenofobijom, vjerskom nesnošljivošću ili invaliditetom, seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom.

Osobitu mogućnost zloupotrebe interneta u svrhu rasističkih i ksenofobnih aktivnosti prepoznaje **Konvencija Vijeća Evrope o kompjuterskom kriminalitetu**⁴³ iz 2001. godine, te **Prvi dodatni protokol Konvencije Vijeća Evrope o kompjuterskom kriminalitetu**⁴⁴ iz 2003. godine kojim se državama potpisnicama uvodi obaveza da kriminaliziraju sljedeće aktivnosti počinjene putem kompjuterskog sistema:

1. distribuciju i stavljanje na raspolaganje rasističkih i ksenofobnih materijala
2. upućivanje rasistički, etnički ili vjerski motiviranih prijetnji počinjenjem ozbiljnog krivičnog djela prema pripadnicima konkretnih identitetskih grupa
3. upućivanje rasistički motiviranih uvreda
4. poricanje, minimiziranje, odobravanje ili opravdavanje genocida ili zločina protiv čovječnosti

40 „Sl. glasnik BiH“, broj: 6/99.

41 OJ C 303/01/2007.

42 Članovi 1., 10., 21. i 47. Povelje Evropske unije o temeljnim pravima, OJ C 303/01/2007.

43 „Sl. glasnik BiH“– Međunarodni ugovori br. 06/2006.

44 CETS No. 189, 28. januar 2003. godine.

Na evropskom nivou se također nastoji unificirati i krivičnopravno reguliranje mržnje (predrasude kao motiva) što se najbolje reflektira u **Odluci Vijeća Evropske unije o rasističkim i ksenofobnim krivičnim djelima**.⁴⁵ Ova Odluka identificira i apostrofira potrebu za jedinstvenim krivičnopravnim pristupom ovom pitanju u cijeloj EU radi osiguravanja minimalnih zajedničkih standarda i koordinirane politike u ovom domenu u svim zemljama članicama.⁴⁶

Nadalje, osobito je naglašena potreba da se u formi krivičnih djela inkriminira javno poticanje na nasilje i mržnju, javna distribucija rasističkih i ksenofobnih materijala i negiranje ili trivijalizacija genocida i zločina protiv čovječnosti.⁴⁷

U članu 4. se propisuje obaveza država članica da se rasistički ili ksenofobni motiv pri počinjenju bilo kojeg krivičnog djela ima cijeniti kao otežavajuća okolnost.⁴⁸ Kada je u pitanju samo pokretanje istrage u slučaju krivičnih djela počinjenih iz predrasude kao motiva, države članice se ohrabruju na pokretanje istrage ex officio⁴⁹ s obzirom na to da se oštećeni takvim krivičnim djelom mogu odlučiti na nepokretanje istrage zbog straha, nepovjerenja i sl.⁵⁰

Posebno je značajno istaći da Odluka predviđa da za krivična djela počinjena iz mržnje mogu biti odgovorne i pravne osobe, odnosno njihovi predstavnici.⁵¹

Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Savjeta (od 25. 10. 2012. godine)⁵²

koja uspostavlja minimalne standarde o pravima, podršci i zaštiti žrtava zločina.

Članom 22. - Pojedinačna procjena žrtava radi utvrđivanja posebnih potreba zaštite uspostavljaju se sljedeće obaveze za države članice:

1. Države članice će osigurati da žrtve dobiju pravovremenu i pojedinačnu procjenu radi utvrđivanja posebnih potreba zbog njihove osobite ranjivosti na sekundarnu i ponovljenu viktimizaciju, zastrašivanje i odmazdu.
2. Pojedinačna procjena će naročito uzeti u obzir: (a) osobne karakteristike žrtve; (b) vrstu ili prirodu krivičnog djela; i (c) okolnosti krivičnog djela.
3. U kontekstu pojedinačne procjene, posebna pažnja će se posvetiti žrtvama koje su pretrpjele krivično djelo počinjeno zbog neke osobine ili diskriminatornog motiva koji bi mogao biti naročito povezan s njihovim ličnim karakteristikama.

Član 25. Direktive podstiče države članice da službenicima koji će vjerovatno doći u kontakt sa žrtvama, kao što su policijski službenici i sudsko osoblje, osiguraju opće i specijalističko osposobljavanje do nivoa prikladnog za njihov kontakt sa žrtvama radi podizanja njihove svijesti o potrebama žrtava, te kako bi im se omogućilo postupanje sa žrtvama na nepristrasan, obziran i stručan način.

45 Okvirna odluka Vijeća Evropske unije br. 2008/913/JHA o borbi protiv određenih oblika i izraza rasizma i ksenofobije putem krivičnog prava od 28. novembra 2008., OJ L 328/55/2008.

46 Ibidem, Preambula, par. 5.

47 Ibid. član 3. stav 2.

48 Ibid., član 4.

49 Ibid., Preambula, par. 11.

50 Vidjeti više u Poglavlju 6. Priručnika – Postupanje sa žrtvom krivičnog djela počinjenog iz mržnje.

51 Okvirna odluka Vijeća Evropske unije br. 2008/913/JHA o borbi protiv određenih oblika i izraza rasizma i ksenofobije putem krivičnog prava od 28. novembra 2008. (OJ L 328/55/2008), član 6.

52 OJ L 315/ 57/2012.

Pored navedenih postoji i niz drugih instrumenata koji se posredno ili neposredno bave zločinima iz mržnje kao što su:

1. Okvirna konvencija Vijeća Evrope za zaštitu nacionalnih manjina⁵³ (čl. 6.)
2. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. 12. 1948. godine⁵⁴ (čl. 1.-3.)
3. Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina aparthejda, usvojena 30. 11. 1973. godine⁵⁵ (čl. 1., 2. i 4.)
4. Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) odobrena i predložena za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine 34/180 od 18. 12. 1979. godine⁵⁶ (čl. 2. i 3.)
5. Konvencija o pravu djeteta (CRC) iz 1989. godine⁵⁷ (čl. 2.)
6. Deklaracija Međunarodne konferencije protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i srodnih oblika netolerancije iz 2001. godine (čl. 13., 15., 28., 48., 54., 81., 82., 84., 106.)⁵⁸

Navedeni međunarodni instrumenti kojima se predviđa uvođenje krivičnopravne zaštite u domenu zločina iz mržnje eksplicitno ili implicitno uvažavaju kulturne, historijske i političke specifičnosti različitih država i prihvataju činjenicu da "puna harmonizacija zakonskih rješenja u ovoj oblasti trenutno nije moguća."⁵⁹ Dakle, države su slobodne u procjeni u ovom domenu te im se priznaje pravo da, u skladu sa svojim specifičnostima, prošire zaštitu predviđenu spomenutom odlukom Vijeća Evrope (koja predmet vlastite regulacije najprije definira kao "mržnju zasnovanu na rasi, boji kože, religiji, naslijeđu, nacionalnom ili etničkom porijeklu"⁶⁰) kako bi obuhvatile i druge karakteristike, kakve su društveni status ili politička uvjerenja.⁶¹

53 Ova Konvencija je potpisana i ratificirana 24. februara 2000. godine, a stupila na snagu 1. juna 2001. godine.

54 Usvojena Rezolucijom 260 (III) A na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 9. decembra 1948. godine. Stupanje na snagu 12. januara 1951. godine. Bosna i Hercegovina ju je preuzela u svoj pravni poredak u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine (Aneks I, Dodatni sporazum o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini), ratificirala 1993. godine, što je potvrđeno Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini, odnosno Aneksom 4. član II tačka 7. ("Međunarodni sporazumi - Bosna i Hercegovina će ostati ili postati potpisnica međunarodnih sporazuma navedenih u Aneksu ovog Ustava").

55 Usvojena i otvorena za potpisivanje i ratifikaciju ili pristupanje rezolucijom Generalne skupštine 260 A(III) od 9. decembra 1948. godine. Stupila na snagu 12. januara 1951. godine u skladu sa odredbama člana XIII. „Sl. vesnik Prezidijuma narodne skupštine FNRJ“ br. 2/1950.

56 Odobrena i predložena za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih naroda 34/180 od 18. decembra 1979. Stupila na snagu 3. septembra 1981. u skladu sa članom 27. Bosna i Hercegovina je preuzela Konvenciju u svoj pravni poredak u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine (Aneks I, Dodatni sporazum o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini), ratificirala 1993. godine, što je potvrđeno Općim okvirnim Sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini, odnosno Aneksom 4. član II tačka 7. ("Međunarodni sporazumi - Bosna i Hercegovina će ostati ili postati potpisnica međunarodnih sporazuma navedenih u Aneksu ovog Ustava").

57 Usvojena od Generalne skupštine Ujedinjenih naroda 20. novembra 1989. godine. Konvenciju o pravima djeteta Bosna i Hercegovina je preuzela u svoj pravni poredak u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine (Aneks I, Dodatni sporazum o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini), ratificirala 1993. godine, što je potvrđeno Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini, odnosno Aneksom 4. član II tačka 7. ("Međunarodni sporazumi - Bosna i Hercegovina će ostati ili postati potpisnica međunarodnih sporazuma navedenih u Aneksu ovog Ustava").

58 Usvojena 8. septembra 2001. godine na Svjetskoj konferenciji protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i srodnih oblika netolerancije. Tekst Deklaracije dostupan na: <http://www.un.org/WCAR/durban.pdf>.

59 Okvirna odluka Vijeća Evropske unije br. 2008/913/JHA o borbi protiv određenih oblika i izraza rasizma i ksenofobije putem krivičnog prava od 28. novembar 2008. (OJ L 328/55/2008), Preambula, par. 6.

60 Ibidem, par. 9.

61 Ibid., par. 10.

3.2. Međunarodne institucije

3.2.1. Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije (UNCERD)⁶²

Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije (UNCERD) vrši nadzor nad rasnom jednakošću i diskriminacijom. Naime, riječ je o tijelu neovisnih stručnjaka koji vrše nadzor nad provođenjem Konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD).

Države potpisnice Konvencije su obvezne izvještavati Komitet o poštivanju prava garantiranih Konvencijom tokom prve godine po ratifikaciji Konvencije te svake 2 godine nakon toga. Komitet vrši analizu svakog izvještaja i izražava svoje opservacije, zabrinutost i preporuke u formi „zaključnih razmatranja“.

Pored izvještavanja od strane država članica postoje i dodatni mehanizmi putem kojih Komitet izvršava svoju funkciju i to su:

- metoda ranog upozoravanja,
- međudržavne žalbe (podnesi),
- individualne žalbe (podnesci).

Nadalje, Komitet se dva puta godišnje sastaje u Ženevi i održava sesije u trajanju od po tri sedmice.

Praksa Komiteta nam daje primjer što te dužnosti znače u konkretnoj obradi zahtjeva za istragu i procesuiranje rasističkih zločina iz mržnje. U slučaju **Mahali Daas i Yousef Shava protiv Danske**⁶³, Komitet je mišljenja da kada se istražuju i procesuiraju zločini potencijalno motivirani predrasudama, tužiteljstvo ima obavezu da osigura da se tokomkrivičnog postupka rasistički motiv ucijelosti istraži. Propust da se to učini, kada postoji prima facie dokaz motivacije predrasudama u svezi sa ozbiljnim krivičnim djelom, smatrat će se kršenjem člana 6. (djelotvorni pravni lijekovi) i člana 2. st. 1. (d) (iskorjenjivanje rasne diskriminacije svim odgovarajućim sredstvima).

3.2.2. Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije(ECRI)

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije je tijelo Savjeta Evrope osnovano 1994. godine sa ciljem suzbijanja rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije koja ugrožava ljudska prava i demokratske vrijednosti u Evropi. Analizirajući stanje u državama članicama, Komisija donosi preporuke sa osnovnim ciljem razvijanja zakonodavstva članica, njihove politike i drugih mjera za borbu protiv rasizma.

Pored analize stanja u državama članicama putem periodičnih izvještaja koje su države dužne podnositi Komisiji, ova organizacija donosi i opće preporuke koje se odnose na različite pojave rasizma i netolerancije. Tako, naprimjer, preporuke predviđaju

⁶² Vidjeti više na: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/> (pristupljeno 5.3.2016. godine).

⁶³ Mahali Dawas and Yousef Shava v. Denmark, Communication No. 46/2009, U.N. Doc. CERD/C/80/D/46/2009 (2012). Vidjeti više na: <http://www1.umn.edu/humanrts/country/decisions/46-2009.pdf>. (pristupljeno 7.3.2016. godine).

osiguravanje da su rasistički i ksenofobni akti strogo kažnjivi, i to putem mehanizama kao što su: utvrđivanje krivičnih djela počinjenih temeljem rasističkih i ksenofobnih motiva kao zasebnih krivičnih djela ili omogućavanje da se rasistički i ksenofobni motivi počinitelja posebno uzmu u obzir pri izricanju sankcije za druga krivična djela. Preporuke nisu obavezujuće, ali se ozbiljno razmatraju i nose političku odgovornost.

ECRI je donio sljedeće opće preporuke:

- ECRI opća politička preporuka br. 1: o borbi protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije (1996)⁶⁴
- ECRI Opća politička preporuka br. 2: o specijaliziranim tijelima za borbu protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije na nacionalnom nivou⁶⁵
- ECRI opća politička preporuka br. 3: borba protiv rasizma i netolerancije protiv Roma (1998)⁶⁶
- Opća politička preporuka br. 4: o nacionalnim istraživanjima o iskustvima i percepciji diskriminacije i rasizma iz perspektive potencijalnih žrtava⁶⁷
- ECRI opća politička preporuka br. 5: borba protiv netolerancije i diskriminacije protiv muslimana (2000)⁶⁸
- ECRI opća politička preporuka br. 6: borba protiv širenja rasističkih, ksenofobičnih i antisemitskih materijala putem interneta (2000)⁶⁹
- ECRI opća politička preporuka br. 7 o nacionalnom zakonodavstvu za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije⁷⁰
- ECRI opća politička preporuka br. 8 o suzbijanju rasizma pri borbi protiv terorizma (2004)⁷¹
- ECRI opća politička preporuka br. 9 o borbi protiv antisemitizma (2004)⁷²
- ECRI deklaracija o korištenju rasističkih, antisemitskih i ksenofobičnih elemenata u političkom diskursu (2005)⁷³

64 CRI(96)43 rev. Dostupno na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n1/Rec01en.pdf (pristupljeno 10.4.2016. godine).

65 CRI(97)36. Dostupno na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n2/Rec02en.pdf (pristupljeno 10.4.2016. godine).

66 CRI(98)29 rev. Dostupno na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n3/Rec03en.pdf. (pristupljeno 10.4.2016. godine).

67 CRI(98)30. Dostupno na http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n4/Rec04en.pdf (pristupljeno 10.4.2016. godine).

68 CRI(2000)21. Dostupno na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n5/Rec5%20en21.pdf (pristupljeno 10.4.2016. godine).

69 CRI(2001)1. Dostupno na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n6/Rec%206%20en.pdf (pristupljeno 10.4.2016. godine).

70 CRI(2003)8. Dostupno na http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf (pristupljeno 10.4.2016. godine).

71 CRI(2004)26. Dostupno na: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/7387>. (pristupljeno 10.4.2016. godine).

72 CRI(2004)37. Dostupno na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n9/Rec.09%20en.pdf. (pristupljeno 10.4.2016. godine).

73 Usvojena 17. marta 2005. godine. Dostupno na: http://www.ppl.nl/ebooks/files/COE_declaration_17March2005_en.pdf

3.2.3. Evropski sud za ljudska prava (ESLJP)

Sud je u više navrata razmatrao obaveze država iz EKLJP-a u vezi sa krivičnim djelima koja su motivirana mržnjom/predrasudama. Svi slučajevi su se pozivali na član 14. EKLJP-a. Iz ovih slučajeva proizlazi određen broj ključnih principa koji se međusobno nadograđuju kako bi kreirali koherentnu sudsku praksu po pitanju obaveza država da brzo i efikasno istraže krivična djela motivirana mržnjom/predrasudama bilo da su ih počinili državni akteri ili privatna (fizička) lica, kako bi se osiguralo da se motivacija predrasudama razotkrije i da se njome, na odgovarajući način, pozabavi pravosudni sistem.

Nadalje su prezentirani ključni stavovi ESLJP-a u vezi sa istragama krivičnih djela motiviranih

Države su obavezne da provode brzo i efikasnu istragu nasilnih zločina koji uključuju povredu prava na život i pravo na slobodu od zlostavljanja.

mržnjom/predrasudama i kratki sinopsisi slučajeva koji podržavaju te stavove.

- **Nachova i drugi protiv Bugarske**⁷⁴

Prva presuda je presuda Vijeća Evropskog suda u slučaju Nachova i drugi protiv Bugarske od 26. februara 2004. godine koju je zamijenila presuda Velikog vijeća od 6. jula 2005.

U ovom slučaju se radi o ubistvu dvaju mladih Roma koji su dezertirali iz vojske. Unatoč činjenici da nisu bili naoružani niti opasni, pripadnici vojne policije su ih ubili kad su pokušali izbjeći hapšenje. Navodno je pri tome jedan od policajaca uzvikivao i rasne uvrede, što je navelo Sud da zaključi da je djelo bilo obojeno rasnom mržnjom.

To je bila uopće i prva presuda u gotovo šezdesetogodišnjoj praksi Evropskog suda za ljudska prava u kojoj je utvrdio povredu člana 14. - povreda zabrane diskriminacije na temelju etničkog ili rasnog porijekla. U ovom slučaju Sud je držao da su upravo predrasude i neprijateljska stajališta prema Romima odigrali odlučujuću ulogu u događajima koji su prouzročili povredu člana 2. i propust poduzimanja smislene istrage.

Kao što je već istaknuto, Sud je pritom naglasio posebnu neprihvatljivost rasnog nasilja za ljudski dignitet te potrebu snažnog reagiranja na takvo nasilje radi snaženja demokratskog društva u kojem su manjine izvor bogatstva. Iz toga proizlazi i obaveza vlasti da istražuju rasnu motivaciju nasilja. U tom smislu Sud je pojasnio da je dužnost vlasti da istražuje postojanje moguće veze između rasnih stajališta i nasilnih čina jedan aspekt proceduralne obaveze koja proizlazi iz člana 3. Konvencije, ali može isto tako biti gledan i kao implicitna obaveza prema članu 14. Konvencije uzete zajedno s članom 3. za osiguranje temeljnih vrijednosti sadržanih u članu 3. bez diskriminacije.

⁷⁴ Nachova i drugi protiv Bugarske, br. 43577/98 i 43579/98, ESLJP 2005.

Zahvaljujući međuodnosu tih dviju odredbi, pitanja koja se javljaju u takvim slučajevima mogu biti predmet razmatranja prema jednoj ili drugoj odredbi zasebno, ili mogu zahtijevati ispitivanje prema oba člana, što ovisi o činjenicama konkretnog slučaja i prirodi optužbi.

Sud je u slučaju Nachova i drugi afirmirao nekoliko važnih smjernica za buduće slučajeve u kojima je povreda prava pojedinca potencijalno izazvana rasnom mržnjom, a koje određuju "specifičnu narav" tih slučajeva. Njima je dalje razradio mjerila učinkovite istrage u odnosu na članove 2. i 3. Konvencije.

- i) Rasno izazvano nasilje je "posebno destruktivno za temeljna prava".
- ii) Kad postoji sumnja da je nasilje rasno motivirano, posebno je važno da se službena istraga vodi odlučno i neovisno.
- iii) Kad istražuju nasilne incidente, i osobito smrt, od strane državnih agenata, državne vlasti imaju dodatnu dužnost poduzeti sve razumne korake da otkriju svaki rasistički motiv i ustanove jesu li rasna mržnja i predrasude mogle igrati ulogu u događajima. Sud objašnjava taj zahtjev između ostalog i potrebom da se trajno uspostavlja društvena osuda rasizma i etničke mržnje i da se zadrži povjerenje manjina u sposobnost vlasti da ih zaštite od prijetnji rasnog nasilja.
- iv) Ako se u istrazi iznese optužba da su organi provođenja zakona vrijeđali na rasnoj osnovi pripadnike manjina u operaciji koja uključuje korištenje sile protiv pripadnika manjina, takvo ponašanje mora biti provjereno i utvrđeno kroz detaljno istraživanje svih činjenica sa svrhom otkrivanja bilo kojeg mogućeg rasnog motiva.
- v) Pozitivna obaveza država sadržava poduzimanje svih mjera razumnih u okolnostima, pri čemu se ne smiju ispustiti iz vida sumnjive činjenice koje upućuju na rasno izazvano nasilje. Sud precizira da mjere uključuju skupljanje i osiguranje dokaza, istraživanje praktičnih načina otkrivanja istine i donošenje potpuno obrazložene, neovisne i objektivne odluke.

Sud je definirao rasno nasilje kao posebno neprihvatljivo za ljudski dignitet koje, u svjetlu njegovih pogibeljnih posljedica, zahtijeva od vlasti poseban oprez i žestoku reakciju. Iz tog razloga vlasti se moraju koristiti svim dostupnim sredstvima za suzbijanje rasizma i rasnog nasilja, snažeći na taj način demokratsku viziju društva u kojem se raznolikost ne doživljava kao prijetnja, već kao izvor bogatstva.

Tužiteljstvo i istražni organi moraju da budu nepristrasni u procjeni predočenih dokaza.

- **Stoica protiv Rumunije**⁷⁵

U ovom slučaju se radilo o zlostavljanju četrnaestogodišnjeg Roma od strane policije prilikom sukoba policijskih službenika i grupe Roma ispred jednog bara. Događaji nakon toga nisu istraženi na primjeren način. Podnositelj zahtjeva se žalio da su njegovo zlostavljanje i odluka da se ne pokrene istražni postupak protiv policajaca koji su ga udarali, motivirani rasnim predrasudama.

Sud je utvrdio da su vojni tužitelji zasnovali svoje zaključke na izjavama policijskih službenika koji su se željeli riješiti odgovornosti. Istovremeno tužitelji su odbacili izjave svjedoka Roma temeljem navodne pristrasnosti u korist podnositelja predstavke. Pored toga tužitelji su ignorirali izjave policijskih zvaničnika da je ponašanje prisutnih bilo „pravo cigansko“ – izjavu koja je po mišljenju Suda predstavljala stereotipne stavove policije.

U konačnici Sud je ustanovio sljedeće povrede: člana 3. - zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja s obzirom na to da nije provedena efikasna istraga i člana 14. zabrana diskriminacije zbog istrage koja je bila obilježena rasnim predrasudama.

Državni organi su dužni da provedu efikasnu i brzu istragu slučajeva lišavanja života i zlostavljanja bez diskriminacije, što nalaže da se, pod razumnim okolnostima, efikasno i brzo istraže i svi rasistički i antireligijski motivi.

- **Šečić protiv Hrvatske**⁷⁶

Šemso Šečić je brutalno pretučen od strane pripadnika skinhedsa dok je skupljao staro željezo u zagrebačkoj Maksimirskoj ulici. Napad je prijavljen policiji i Državnom odvjetništvu i istraga je pokrenuta, ali kad ni nakon sedam godina nije bilo rezultata, podnositelj se obratio Ustavnom sudu Republike Hrvatske no bez pozitivnih pomaka. Iscrpivši sva nacionalna pravna sredstva, uz pomoć Romske udruge, obratio se i ESLJP-u u Strasbourgu.

ESLJP je utvrdio da su povrijeđena njegova dva prava zaštićena Konvencijom. Jedno je zabrana nehumanog i ponižavajućeg postupanja, a drugo je zabrana diskriminacije. Država je ovdje odgovorna jer nije pokrenula efikasnu istragu, a osim toga, s obzirom na to da je bilo rasno motivirano nasilje, ESLJP smatra da je država trebala posvetiti dodatnu pažnju tom predmetu i poduzeti sve moguće korake da se počinitelj što prije otkrije i da na taj način suzbije etnički motivirano nasilje u zemlji.

U ovom predmetu je Sud po prvi put utvrdio povredu čl. 14 Konvencije vezano uz čl. 3. Konvencije, utvrdivši da državne vlasti nisu pokrenule učinkovitu istragu niti istražile etnički motivirani zločin zbog podnositeljevog romskog porijekla.

⁷⁵ Stoica protiv Rumunije, br. 42722/02, ESLJP 2008.

⁷⁶ Šečić protiv Hrvatske, br. 40116/02, ESLJP 2007.

Iako države ne moraju usvojiti posebne zakone za borbu protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude, krivično pravosuđe mora biti u stanju da identifikira, prepozna i na odgovarajući način kazni rasistički motivirane zločine.

- **Angelova i Iliev protiv Bugarske**⁷⁷

U ovom predmetu Sud je ispitao ulogu vlasti u konkretnom otkrivanju rasističke motivacije. Naime, policija je identificirala navodne nasilnike koji su usmrtili Roma, od kojih je jedan eksplicitno priznao rasnu motivaciju zločina. Nadalje, policija je propustila poduzeti i provesti potrebne istražne postupke u okviru zakonskih rokova protiv većine osumnjičenih, pa je nastupila zastarjelost krivičnog gonjenja. Sud je zauzeo stav da domaće vlasti nisu provele brzu i efikasnu istragu o incidentu, osobito s obzirom na rasne motive napada i potrebu da se održi povjerenje manjina u sposobnost vlasti da ih zaštite od prijetnje rasnog nasilja.

Shodno tome, ESLJP je utvrdio da je Bugarska prekršila proceduralni aspekt prava na život (član 2.) u vezi sa principom nediskriminacije (član 14.), jer su vlasti propustile da naprave traženu razliku od drugih nerasno motiviranih djela što predstavlja neopravdan tretman, koji nije u skladu sa članom 14. Konvencije.

Nadalje, ESLJP je, ocjenjujući pruža li bugarski pravni sistem odgovarajuću zaštitu protiv rasno motiviranih djela, utvrdio da u bugarskom zakonodavstvu nema posebno definiranog krivičnog djela za rasno motivirano ubistvo ili tešku tjelesnu povredu, ni izričitih odredaba za kažnjavanje takvih djela. Unatoč tome, smatrao je da su druga sredstva morala biti iskorištena za postizanje željenog rezultata kažnjavanja počinitelja s rasnim motivima. Mogućnost je postojala u domaćem zakonodavstvu za nametanje teže kazne ovisno o, između ostalog, motivu napadača. Sud je primijetio i da su vlasti teretile počinitelje za otežavajuće okolnosti koje, iako se izravno ne odnose na počiniteljeve rasne motive, omogućuju težu kaznu prema domaćem zakonodavstvu. Stoga ESLJP nije smatrao da su domaće zakonodavstvo i nedostatak krivičnih odredbi za rasno ubistvo ili tešku tjelesnu povredu odgovorni za sprečavanje ili suzdržavanje vlasti od dokazivanja rasističke motivacije i oštrijeg kažnjavanja za ovu vrstu zločina.

⁷⁷ Angelova i Iliev protiv Bugarske br. 55523/00, ESLJP 2007.

Pitanja za ponavljanje:

1. Nabrojte međunarodne instrumente (konvencije, deklaracije, protokole i sl.) od značaja za reguliranje oblasti krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
2. Detaljno objasnite tri instrumenta od navedenih.
3. Nabrojte međunarodne institucije od značaja za reguliranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
4. Objasnite način rada svake od njih.
5. Prezentirajte ulogu Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) u oblasti krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
6. Prezentirajte određeni broj predmeta pred Evropskim sudom za ljudska prava (ESLJP), a koji se odnose na krivična djela iz mržnje/predrasude.

4. Nacionalni pravni okvir

CILJEVI

Do kraja ove metodske jedinice polaznici će biti osposobljeni da:

- objasne načine inkriminiranja zločina iz mržnje u krivičnopravnoj sferi
- objasne načine inkriminiranja zločina iz mržnje drugim propisima van krivičnopravne sfere

Zločini iz mržnje, kao što je to ranije istaknuto (vidi tačku 2.1.), mogu se manifestirati u formi incidenata, prekršaja i krivičnih djela, a društvene kategorije koje su najčešće pogođene ovom vrstom krivičnih djela u kontekstu Bosne i Hercegovine su: povratničke zajednice, vjerski i sakralni objekti i imovina, Romi/kinje i LGBTI osobe.⁷⁸

4.1. Krivičnopravno reguliranje

Krivična djela počinjena iz mržnje u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine regulirana su na državnom nivou, nivou entiteta i BD-a BiH na tri načina:⁷⁹

- kao zasebno, samostalno krivično djelo izazivanja mržnje, razdora i netrpeljivosti
- mržnja (predrasuda kao motiv) je propisana kao kvalifikativna okolnost za čitav niz kvalificiranih oblika različitih krivičnih djela
- mržnja (predrasuda kao motiv) je propisana kao otežavajuća okolnost pri odmjerenju kazne za sva ostala krivična djela kod kojih zakon ne propisuje teže kažnjavanje za kvalificirani oblik krivičnog djela

Krivičnopravno reguliranje oblasti zločina i mržnje je u bosanskohercegovačkom krivičnom pravu bilo predmetom kontinuiranog noveliranja i unapređivanja te su tako prve značajne izmjene i dopune izvršene 2010. godine na državnom nivou, BD-u BiH i RS-u. Potom, 2013. godine, došlo je do izmjena u KZ RS-a i konačno 2015. godine u KZ-u FBiH o čemu će u nastavku biti više riječi.

⁷⁸ Sarajevski otvoreni centar (2016), Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Pogledati i: OSCE/ODIHR. Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: OSCE/ODIHR.

⁷⁹ Zasebno, samostalno krivično djelo izazivanja mržnje, razdora i netrpeljivosti je definirano u krivičnom zakonodavstvu usvojenom na sva četiri nivoa vlasti dok je predrasuda kao motiv kao kvalifikatorna okolnost i predrasuda kao motiv kao otežavajuća okolnost pri odmjerenju kazne definirana samo u krivičnom zakonodavstvu entiteta i BD-a BiH.

4.1.1. Izazivanje mržnje, razdora i netrpeljivosti – zasebno krivično djelo⁸⁰

Odredba o izazivanju nacionalne, vjerske, mržnje, razdora i netrpeljivosti je sadržana u svim krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini na sličan način.⁸¹ Suštinski posmatrano, ovom odredbom se zabranjuju određeni oblici govora mržnje i to u njegovoj pogoršanoj formi – izazivanja mržnje.⁸²

Za počinjenje ovog djela kaznit će se osoba koja (javno)⁸³ izaziva ili raspaljuje narodnosnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive (ili borave) u BiH/ žive u FBiH/ žive u BD-u BiH.⁸⁴ Dakle, sama radnja izvršenja djela je postavljena alternativno i sastoji se u izazivanju, raspaljivanju narodnosne, vjerske ili rasne mržnje razdora ili netrpeljivosti.

U smislu ove odredbe *izazivanje* treba tumačiti tako da se u situacijama kada ne postoji narodnosna, rasna ili vjerska mržnja, ona različitim sredstvima ili načinima izaziva. *Raspaljivanje* pretpostavlja da mržnja već postoji u manjem intenzitetu u vidu latentnog stanja te se ona dalje raspaljuje.⁸⁵

Za postojanje djela je neophodno da se izazivanje ili raspaljivanje navedene mržnje ili razdora vrši u odnosu na konstitutivne narode i ostale koji žive (ili borave) u BiH/ žive u FBiH/ žive u DB BiH. Djelo je svršeno poduzimanjem radnji kojima se izaziva ili raspaljuje navedena mržnja ili razdor.⁸⁶ Same radnje počinjenja nisu ograničene na govor ili druge vrste izražavanja već i na druga djela kao što su oštećenje tuđih simbola, sknavljenje spomenika, spomen obilježja ili grbova, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi narodnosnih, vjerskih ili etničkih simbola i sl.⁸⁷

80 Krivični zakon Bosne i Hercegovine (KZ BiH), („Sl. glasnik“ br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10.) čl. 145. a; Krivični zakon Republike Srpske (KZ RS), („Sl. glasnik“ br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13) čl. 294.a; Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH) („Sl. novine FBiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11) čl. 163; Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (KZ BD-a BiH) („Sl. glasnik BD BiH“, br. 10/03, 45/04, 6/05, 21/10) čl. 160.

81 Krivični zakoni RS-a, FBiH i BD-a BiH su preuzeli ovu odredbu iz Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) dok je ista, u djelimično izmijenjenom obliku u KZ BiH unesena amandmanima iz 2010. godine.

82 Vidjeti više u Smith, A. (2013) “Razumijevanje granice u Bosni i Hercegovini: pozivanje na mržnju koje predstavlja podsticanje na neprijateljstvo, diskriminaciju i nasilje”, str. 81-103. U: E. Hodžić i A. Mehmedić: Krivična djela počinjena iz mržnje: izazovi reguliranja i procesuiranja u BiH. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika; i De Sanctis, F. (2013) „Značaj procesuiranja govora mržnje u postkonfliktnim državama: lekcija iz Bosne i Hercegovine i lekcija za Bosnu i Hercegovinu”, str. 107-128. U: E. Hodžić i A. Mehmedić: Krivična djela počinjena iz mržnje: izazovi reguliranja i procesuiranja u BiH. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika.

83 KZ BiH i KZ FBiH inkriminirajući krivično djelo izazivanja mržnje propisuju da ono postoji isključivo ukoliko je radnja počinjenja djela izvršena u javnosti („Ko javno izaziva“). Vidjeti KZ BiH, član 145a). stav 1. i KZ FBiH član 163. stav 1.). U KZ-u RS-a ovaj element djela nikada nije bio propisan (vidjeti KZ RS i to član 390.), dok je u KZ-u BD-a BiH ovaj element brisan izmjenama iz 2010. godine.

84 Član 294a KZ-a RS-a ne predviđa teritorijalno određenje.

85 Babić, M. et al. (2005). Komentar krivičnih/kaznenih zakona u BiH, Knjiga II. Sarajevo: VE/Evropska komisija.

86 Bitno je napomenuti da termini „raspirivanje“, „razdor“ i „netrpeljivost“ imaju izuzetno široko značenje i odsustvo jasnih definicija u krivičnim zakonima nerijetko dovodi do problema prilikom procesuiranja ovih krivičnih djela. ODIHR ističe da ovaj problem u konačnici ima i negativne posljedice u pogledu pitanja pravne sigurnosti s obzirom na to da se tumačenje ovih pojmova oslanja isključivo na njihovo sudsko tumačenje. U pogledu navedenog, Lučić-Čatić i Bajrić ističu da analiza sudske prakse ukazuje da obrazloženja presuda ne sadrže niti definiciju niti obrazloženje pojmova „raspaljivanja“, „mržnje“, „razdora“ i „netrpeljivosti“, već da se ovi pojmovi koriste bez shvatanja njihove suštine (kao npr. oglašavanje optuženika krivim za istovremeno izazivanje nacionalne i vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti bez obrazloženja kako je moguće da se istim radnjama izazove i mržnja i razdor i netrpeljivost što situaciju dodatno komplicira). Prema: Lučić-Čatić, M. i Bajrić, A. (2013) Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika, str. 28-32. Vidjeti i: OSCE/ODIHR (2009) Opinion on Draft Amendments to the Federation of Bosnia and Herzegovina Criminal Code(link is external). Warsaw: OSCE/ODIHR, str. 8, alineja 21.

87 Ove vrste počinjenja najčešće predstavljaju teži oblik počinjenja djela. Poseban oblik djela postoji i ukoliko je djelo izvršeno zloupotrebom službenog položaja ili ovlaštenja, ili ako je djelo dovelo do nereda, naslija ili drugih teških posljedica za zajednički život.

Posljedica djela je ugrožavanje zajedničkog života građana. Dakle, za njegovo postojanje nije neophodno da su navedena mržnja ili razdor i izazvani, niti je od značaja koji su se dalji ciljevi time željeli postići, kao niti da li su oni i realizirani. Subjektivnu stranu djela čini umišljaj dok izvršitelj djela može biti svaka osoba.⁸⁸

Iako je odredba o izazivanju nacionalne, vjerske, mržnje, razdora i netrpeljivosti sadržana u svim krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini, na sličan način prisutne su i određene razlike koje se ogledaju: u propisivanju elementa javnosti izazivanja kao bitnog obilježja krivičnog djela, zatim u pogledu zaštićene grupe prema kojoj se djelo može počinuti, radnji izvršenja i području na kojem se ovo krivično djelo može počinuti te po zapriječenoj sankciji, gdje su evidentne razlike kako u propisanom minimumu, tako i u propisanom maksimumu zapriječene kazne.⁸⁹ Međutim, sve navedene razlike ipak ne utječu bitno na osnovnu suštinu i smisao inkriminiranja ovog krivičnog djela.⁹⁰

4.1.2. Mržnja kao kvalificirani oblik

Krivični zakoni entiteta i BD-a BiH (izuzev KZ-a BiH)⁹¹ propisuju mržnju (predrasudu) kao kvalifikatorne okolnosti za niz kvalificiranih oblika različitih krivičnih djela. Teži oblici djela, pored same razlike u vrsti djela za koje je propisan teži oblik, međusobno se razlikuju uglavnom po nejednakoj legislativnoj tehnici, zapriječenoj sankciji, ali i po nekim kvalifikatornim okolnostima.⁹² Krivični zakoni na četiri nivoa vlasti to čine na jednoobrazan način samo za krivična djela teške tjelesne povrede i silovanja, dok za ostala djela ne postoji unificirano rješenje. Nedosljednost u reguliranju se ogleda i u zapriječnim sankcijama za izvršenje pojedinih kvalificiranih oblika.⁹³

KZ FBiH propisuje mržnju (predrasudu) kao kvalifikatornu okolnost kod krivičnog djela ubistva, teške tjelesne povrede, silovanja i oštećenja tuđe stvari.

Tako KZ RS propisuje mržnju kao kvalifikatornu okolnost kod krivičnih djela: teško ubistvo, teška tjelesna povreda, silovanje, teška krađa, razbojništvo, razbojnička krađa, oštećenje tuđe stvari i izazivanje opće opasnosti.

88 Babić, M. et al. (2005). Komentar krivičnih/kaznenih zakona u BiH, Knjiga II. Sarajevo: VE/Evropska komisija.

89 Tako npr. KZ BiH i KZ FBiH ograničavaju primjenu krivičnopravne represije isključivo na javno izazivanje ili raspalivanje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti dok to nije slučaj u odredbama KZ-a BD-a BiH i KZ-a RS-a. Nadalje, KZ BiH propisuje da se krivično djelo može izvršiti na području cijele BiH, KZ BD-a BiH i KZ FBiH na području samo njihove jurisdikcije, dok u KZ-u RS-a teritorijalnog ograničenja uopće nema.

90 Babić, M. et al. (2005). Komentar krivičnih/kaznenih zakona u BiH, Knjiga II. Sarajevo: VE/Evropska komisija.

91 Uzevši u obzir samu nadležnost Suda BiH, tj. da Sud BiH nije nadležan za krivična djela ubistva, teške tjelesne povrede, silovanja, teške krađe, razbojničke krađe, razbojništva te izazivanja opće opasnosti, nedostatak ovog oblika reguliranja krivičnih djela počinjenih iz predrasude kao motiva na najvišem nivou je logično rješenje. Jednaka je i situacija sa odsustvom definiranja pojma "mržnje" u općim pojmovima KZ-a BiH o čemu će u nastavku biti više riječi.

92 Npr. KZ BiH, KZ BD-a BiH i KZ FBiH kao kvalifikatornu okolnost predviđa izvršenje osnovnog ili težeg oblika djela zloupotrebom položaja ili ovlaštenja, što KZ RS-a ne propisuje uopće i sl.

93 Npr. krivično djelo teške tjelesne ozljede/povrede gdje KZ BD-a BiH i KZ FBiH propisuju mogućnost izricanja kazne zatvora u trajanju od 1-10. godina dok KZ RS-a propisuje raspon u trajanju od 1-8. godina zatvora, ili kvalificirani oblici krivičnih djela razbojničke krađe i razbojništva, za koje KZ RS propisuje sankciju u trajanju od 5-15. godina zatvora a KZ BD-a BiH najmanje 5 godina. Više o tome vidjeti: Lučić-Čatić, M. i Bajrić, A. (2013) Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika.

KZ BD-a BiH propisuje mržnju kao kvalifikatornu okolnost kod krivičnih djela ubistvo, teška tjelesna povreda, silovanje, teška krađa, razbojnička krađa, razbojništvo, oštećenje tuđe stvari, izazivanje opće opasnosti, uništenje ili oštećenje važnih privrednih objekata ili javnih sprava, oštećenje zaštitnih naprava na radu i nepropisno i nepravilno izvođenje građevinskih radova.

KZ FBIH	KZ RS-a	KZ BD-a BiH
<ul style="list-style-type: none"> • ubistvo • teške tjelesne povrede • silovanje • oštećenje tuđe stvari 	<ul style="list-style-type: none"> • teško ubistvo • teška tjelesna povreda • silovanje • teška krađa • razbojništvo • razbojnička krađa • oštećenje tuđe stvari • izazivanje opće opasnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • ubistvo • teška tjelesna povreda • silovanje • teška krađa • razbojnička krađa • razbojništvo • oštećenje tuđe stvari • izazivanje opće opasnosti • uništenje ili oštećenje važnih privrednih objekata ili javnih sprava • oštećenje zaštitnih naprava na radu • nepropisno i nepravilno izvođenje građevinskih radova

Interesantno je da i KZ RS-a i KZ BD-a BiH pojam krivičnog djela počinjenog iz mržnje (predrasude kao motiva) vezuju isključivo za krivična djela propisana u tim zakonima. Stoga se taj pojam ne odnosi na krivična djela sadržana u posebnom krivičnom zakonodavstvu. S obzirom na to da krivična djela iz posebnog krivičnog zakonodavstva mogu biti počinjena iz mržnje, u tim slučajevima predrasuda kao motiv pri počinjenju tih djela nije obavezno otežavajuća okolnost pri odmjeravanju kazne za to krivično djelo. Budući da je teško naći racionalno objašnjenje za to razlikovanje, može se pretpostaviti da se radi o propustu zakonodavca da odnosnom odredbom obuhvati i krivična djela propisana u drugim zakonima.⁹⁴

⁹⁴ Vidjeti više u: Filipović, Lj. (2013) "Krivičnopravni okvir za procesuiranje krivičnih djela učinjenih iz mržnje", str. 61-80. U: E. Hodžić i A. Mehmedić, Krivična djela počinjena iz mržnje: izazovi reguliranja i

U pogledu „zaštićenih karakteristika“ koje mogu biti predmetom napada bitno je napomenuti da je u KZ-u FBiH i KZ-u RS-a definirano krivično djelo iz mržnje (na različite načine – vidjeti narednu tačku), dok je u KZ-u BD-a BiH element predrasude izražen kao „mržnja“, koja je pritom zakonom definirana.

4.1.3. Mržnja kao otežavajuća okolnost

U skladu s ovim rješenjem, ukoliko je djelo počinjeno iz predrasude kao motiva, a KZ ne propisuje kvalificirani oblik tog krivičnog djela za slučaj počinjenja iz predrasude kao motiva, sud je dužan, prilikom odmjeravanja kazne, uzeti u obzir i motiv počinitelja. Naime, činjenica da je neko krivično djelo počinjeno iz mržnje, odnosno predrasude kao motiva, ima utjecaja i na odmjeravanje krivičnopravne sankcije u svakom konkretnom slučaju.⁹⁵

Mržnju (predrasudu kao motiv) kao otežavajuće okolnosti pri izricanju sankcije za sva krivična djela izričito propisuju KZ BD-a BiH dok KZ RS-a propisuje počinjenje djela iz mržnje kao otežavajuću okolnost.⁹⁶ Također, navedeni zakoni u dijelu „osnovni pojmovi“ propisuju značenje izraza „mržnja“ i „krivično djelo iz mržnje“.⁹⁷ Novi amandmani na KZ FBiH su propisali počinjenje djela iz mržnje kao obaveznu otežavajuću okolnost te samo značenje izraza krivičnog djela iz mržnje.

Tako KZ FBiH⁹⁸ već u članu 1. (11) propisuje sljedeće:

„Krivično djelo iz mržnje je svako krivično djelo, učinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjerskog uvjerenja, nacionalnog ili etničkog porijekla, jezika, invaliditeta, spola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta druge osobe. Takvo postupanje uzet će se kao otežavajuća okolnost ako ovim Zakonom nije izričito propisano teže kažnjavanje za kvalificirani oblik krivičnog djela počinjenog iz mržnje.“

KZ BD-a BiH u osnovnim pojmovima propisuje značenje „mržnje“ kao pobude pri izvršenju krivičnih djela. Tako je „mržnja“ definirana na sljedeći način:

„Mržnja predstavlja pobudu za činjenje krivičnog djela, propisanog ovim Zakonom, koja je u cjelini ili djelimično zasnovana na razlikama po osnovu stvarnog ili pretpostavljenog etničkog ili nacionalnog porijekla, jezika ili pisma, vjerskih uvjerenja, rase, boje kože, spola, spolne orijentacije, političkog ili drugog uvjerenja, socijalnog porijekla, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina ili zbog dovođenja u vezu sa osobama koje imaju neku od navedenih različitih osobina.“⁹⁹

procesuiranja u BiH. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika.

95 OSCE/ODIHR, Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Analiza incidenata motivisanih predrasudama počinjenih u Bosni i Hercegovini sa preporukama. 2012.

96 Vidjeti KZ BD-a BiH član 49. stav 2. i KZ RS-a član 37. stav 3.

97 Neophodnost propisivanja značenja izraza „mržnja“ i „krivično djelo iz mržnje“ počiva u činjenici da bi se bez ovog pojašnjenja pojmovi „mržnja“ i „iz mržnje“ mogli poistovjetiti sa emotivnim stanjem počinitelja prema tačno određenom pojedincu, što nije neophodno za ostvarenje biča krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Prema: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (2012), Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Analiza incidenata motivisanih predrasudama počinjenih u Bosni i Hercegovini sa preporukama. Sarajevo: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini.

98 Zakon o izmjenama i dopunama KZ-a FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 46/16).

99 Vidjeti KZ BD-a BiH, član2. stav 37.

KZ RS-a u osnovnim pojmovima propisuje značenje „krivičnog djela iz mržnje“ definirane na sljedeći način:

„Krivično djelo iz mržnje je djelo izvršeno u potpunosti ili djelimično zbog rasne, nacionalne ili etničke pripadnosti, jezika, vjerskog uvjerenja, boje kože, spola ili seksualne orijentacije, zdravstvenog statusa ili rodnog identiteta nekog lica.“¹⁰⁰

Dakle, iz navedenih definicija je bitno pojasniti sljedeće:

- Mržnja (predrasuda kao motiv) se mora uzeti u obzir neovisno o tome da li je ona jedini motiv za počinjenje djela ili je samo jedan od više različitih motiva.
- Djelo se ima posmatrati kao krivično djelo iz mržnje (predrasude kao motiva) čak i kada je počinitelj pogrešno pretpostavljao pripadnost oštećenog grupi koja dijeli zaštićene karakteristike (npr. osoba je počinila krivično djelo, jer je pogrešno mislila da je oštećeni Pakistanac iako je oštećeni Indijac).
- Djelo se ima posmatrati kao krivično djelo iz mržnje (predrasude kao motiva) čak i kada je usmjereno spram osoba/imovine zbog njihove veze sa osobama koje dijele zaštićene karakteristike (npr. počinitelj je teško tjelesno ozlijedio/ pretukao oštećenog jer je isti borac za ljudska prava LGBTI osoba iako sam nije homoseksualne orijentacije).¹⁰¹

U konačnici možemo zaključiti da je navedenim rješenjima imperativno naloženo sudu da se mržnja (predrasuda kao motiv) ima uzeti kao otežavajuća okolnost u svim krivičnim djelima i da se ima odmjeriti veća kazna, osim u slučajevima kada zakon već propisuje teže kažnjavanje za kvalificirani oblik krivičnog djela.

¹⁰⁰ KZ RS-a, član 147. stav 25.

¹⁰¹ Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (2012), Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Analiza incidenata motivisanih predrasudama počinjenih u Bosni i Hercegovini sa preporukama. Sarajevo: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini.

4.2. Drugi propisi

Pored inkriminiranja zločina iz mržnje u krivičnopravnoj sferi, ova oblast je normirana i drugim propisima kao što su zakoni o javnom redu i miru: ZoJRM RS¹⁰² i ZoJRM BD BiH,¹⁰³ kao i kantonalnim zakonima o javnom redu i miru u FBiH koji propisuju da određeni oblici ponašanja kojima se vrijeđaju nacionalni, vjerski ili rasni osjećaji građana u javnosti, predstavljaju prekršajno djelo;¹⁰⁴ Zakonom o javnom okupljanju BD-a BiH;¹⁰⁵ Zakonom o radioteleviziji RS-a i FBiH;¹⁰⁶ Zakonom o sprečavanju nereda na sportskim takmičenjima Hercegovačko-neretvanskog kantona.¹⁰⁷

Zakon o javnom okupljanju BD-a BiH - član 23.	Zakon o radioteleviziji RS-a - član 15.	Zakon o sprečavanju nereda na sportskim takmičenjima HNK-a - član 4.
<p>„Policijski službenici su ovlašteni spriječiti ili prekinuti mirno okupljanje, ako sudionici pozivaju ili potiču na nacionalnu, rasnu, vjersku ili drugu mržnju i nesnošljivost“</p>	<p>“Ko grubo kršeći standarde profesionalnog ponašanja medija i novinara, koristi huškački ili govor mržnje, ili govor koji očito poziva ili potiče na nasilje, nacionalne ili etničke sukobe i time dovede do ugrožavanja javnog reda ili mira, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.“</p>	<p>Ko pokuša unijeti ili unese i ističe u sportskom objektu transparent ili druge stvari s obilježjem koje izaziva ili potiče mržnju ili nasilje ili za vrijeme sportskog takmičenja pjeva pjesme ili dobacuje takmičarima ili drugim gledaocima poruke čiji sadržaj iskazuje ili potiče mržnju kaznit će se...”</p>

102 „Sl. glasnik RS-a“, br. 20/07.

103 „Sl. glasnik BD-a BiH“, br. 2/02.

104 Zakoni o prekršajima BD-a BiH i entiteta na jedinstven način definiraju prekršaj: “Prekršaji predstavljaju kršenja javnog poretka ili propisa o ekonomskom i finansijskom poslovanju utvrđena zakonom ili drugim propisom, za koje su određena obilježja i za koje su propisane sankcije”. Vidjeti: član 3. stav. 1. Zakona o prekršajima BD-a BiH („Sl. glasnik BD-a BiH“ br. 24/07, 06/12 i 11/12; član 1. stav. 1. Zakona o prekršajima RS-a („Sl. glasnik RS-a“ br. 34/06, 1/09 i 29/10; član 2. stav 1. Zakona o prekršajima FBiH („Sl. novine FBiH“ br. 31/06).

105 Član 23. Zakona o javnom okupljanju BD-a BiH („Sl. glasnik BD BiH“, br. 28/12).

106 Član 15. Zakona o radioteleviziji RS-a, („Sl. glasnik RS-a“ br. 49/0, 73/08 i 42/10) i član 40. stav 1. Zakona o javnom servisu televizije FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 48/08).

107 „Službene novine HNK“, br. 03/05.

Pitanja za ponavljanje:

1. U kojim oblicima/formama se mogu manifestirati zločini iz mržnje?
2. Koje društvene kategorije su najčešće pogođene ovom vrstom krivičnih djela u kontekstu Bosne i Hercegovine?
3. Na kojim nivoima i na koje načine su u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine regulirana krivična djela počinjena iz mržnje?
4. Objasnite suštinu inkriminacije „izazivanje mržnje, razdora i netrpeljivosti“ kao zasebnog krivičnog djela.
5. Objasnite mržnju (predrasudu) kao kvalifikatorne okolnosti za niz kvalificiranih oblika različitih krivičnih djela.
6. Kod kojih krivičnih djela KZ FBiH/KZ RS/KZ BD BiH propisuje mržnju (predrasudu) kao kvalifikatornu okolnost?
7. Objasnite zakonsko rješenje propisivanja mržnje kao otežavajuće okolnosti.
8. Pored inkriminiranja zločina iz mržnje u krivičnopravnoj sferi, kojim drugim propisima je ova oblast normirana?

5. Prepreke u efikasnoj borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje

Veliki broj lokalnih i međunarodnih organizacija u svojim studijama i izvještajima¹⁰⁸ ukazuje na enorman nesrazmjer između registriranih incidenata mržnje u Bosni i Hercegovini i predmeta za koje je podignuta optužnica ili koji su procesuirani.

Naime, podaci OSCE-a u Bosni i Hercegovini prezentirani putem Monitora mržnje ukazuju na to da je, npr., tokom 2015. godine, registriran 146 incident u kojem je prepoznata predrasuda kao motiv, i to pretežno u dijelovima Bosne i Hercegovine sa značajnom povratničkom populacijom.¹⁰⁹ Istovremeno, u navedenom periodu na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine procesuirano je tek deset krivičnih djela motiviranih mržnjom/predrasudom od čega je 6 postupaka zaključno sa decembrom 2015. godine bilo još uvijek u toku; jedan je rezultirao oslobađajućom presudom dok su tri rezultirala osuđujućom presudom.¹¹⁰ U narednom grafikonu prikazan je pregled motiva, vrste incidenata i geografske rasprostranjenosti dok se po pitanju temporalnog obrasca može izvući zaključak da je evidentno povećanje incidenata u junu/julu kada se održavaju komemoracije žrtvama rata 1992-1995. i posjete dijaspore iz inostranstva.¹¹¹

Najmanje 146 potencijalnih incidenata		
<p>MOTIV:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 85% na osnovu nacionalnosti ili vjerske pripadnosti • 2% spolna orijentacija • 13% ostalo 	<p>VRSTA INCIDENTA</p> <ul style="list-style-type: none"> • 24% uvredljivi grafiti • 21% verbalni napadi • 19% oštećenje vjerskih objekata i skrnavljenje grobalja • 18% isticanje simbola • 14% oštećenje imovine • 11% fizičko nasilje 	<p>GEOGRAFSKA RASPROSTRANJENOST</p> <ul style="list-style-type: none"> • Širom Bosne i Hercegovine • Veći broj u povratničkim regijama • Izuzeta nenaseljena područja i monoetničke zajednice

¹⁰⁸ ECRI (2011), ECRI Report on Bosnia and Herzegovina - fourth monitoring cycle, ECRI (2011)2. Dostupno na: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Bosnia_Herzegovina/BIH-CBC-IV-2011-002-ENG.pdf; Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (2012), Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Analiza incidenata motiviranih predrasudama počinjenih u Bosni i Hercegovini sa preporukama. Sarajevo: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini; Lucić-Čatić, M. i Bajrić, A. (2013) Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika; Sarajevski otvoreni centar (2016), Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

¹⁰⁹ Nije precizirano da li je navedenim incidentom/događajem ostvareno biće nekog krivičnog djela ili prekršaja.

¹¹⁰ Vidjeti više na <http://www.osce.org/hatemonitorbih>

¹¹¹ Rezultati prezentirani u grafikonu predstavljaju presjek podataka za 2015. godinu dostupnih putem OSCE-ovih Monitora mržnje.

Različita istraživanja provedena na nivou Bosne i Hercegovine su identificirala niz poteškoća koje se javljaju među svim učesnicima lanca krivičnog progona prilikom njihovog rada u oblasti zločina iz mržnje (isti mogu ostati u nekažljivoj sferi ili preći u formu prekršaja/KD iz mržnje) koji posredno ili neposredno najčešće dovode do neopravdanog izostavljanja predrasude kao motiva u optužnicama i njihovog procesuiranja kao „običnih“ krivičnih djela.¹¹²

Nerijetko se sveukupan neadekvatni odgovor na ova djela pripisuje upravo policijskim službenicima. Tako npr. ESLJP u presudi Šečić protiv Hrvatske ističe da policija nije provela adekvatnu istragu rasističkog motiva u ovom slučaju.

Država je ovdje odgovorna jer nije pokrenula efikasnu istragu, a osim toga, s obzirom na to da je bilo rasno motivirano nasilje, Evropski sud za ljudska prava smatra da je država trebala posvetiti dodatnu pažnju tom predmetu i poduzeti sve moguće korake da se počinitelj što prije otkrije i da na taj način suzbije etnički motivirano nasilje u zemlji.¹¹³

Na ulogu policijskih službenika ukazuju i rezultati sveobuhvatne studije Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini¹¹⁴ u kojoj se kao potencijalne poteškoće u postupanju policije ističu nepostojanje/nepoznavanje indikatora za prepoznavanje predrasude kao motiva, percipirana neizvjesnost u pogledu dokazivanja, neadekvatan format istraga i nedovoljna senzibilizacija i potencijalni problem ličnih stavova policajaca.

Temeljem navedenog u nastavku ćemo prezentirati konkretne smjernice za rad policijskih službenika u slučajevima zločina iz mržnje (incidenata, prekršaja i krivičnih djela).

112 Vidjeti više: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (2012), Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Analiza incidenata motivisanih predrasadama počinjenih u Bosni i Hercegovini sa preporukama. Sarajevo: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini.

113 Šečić protiv Hrvatske, br. 40116/02, ESLJP 2007.

114 Lučić-Čatić, M. i Bajrić, A. (2013) Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika.

5.1. Prepoznavanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje

CILJEVI

Do kraja ove metodske jedinice polaznici će biti osposobljeni da:

- definiraju indikatore mržnje/predrasude
- objasne svrhu indikatora mržnje/predrasude i način na koji se koriste
- ukažu na mogućnost postojanja indikatora i kada nema mržnje/predrasude
- na osnovu datog primjera utvrde da li su prisutni indikatori i ako jesu koji su to

Da bi se bilo koja pojava mogla adekvatno istražiti, neophodno ju je prije svega prepoznati. Prepoznavanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude predstavlja izvjestan izazov. Naime, osnovni faktor koji to otežava je sam karakter jednog od dva osnovna elementa krivičnog djela počinjenog iz mržnje, tj. njegovog motiva, koji se ogleda isključivo u mržnji/predrasudi. S obzirom na to da je motivacija subjektivnog karaktera, teško je prepoznati kada je neko krivično djelo rezultat mržnje/predrasude počinitelja što će kasnije imati direktnog utjecaja na usmjeravanje istrage.

Različiti naučnici, teoretičari i praktičari su pokušavali ponuditi rješenje za navedeni problem, što je rezultiralo velikim brojem modela koji se koriste u pojedinim državama, a koji mogu poslužiti kao svojevrsno praktično rješenje.¹¹⁵ Najveći broj rješenja u konačnici nudi određene liste indikatora čije prisustvo može (ali i ne mora) ukazivati na postojanje mržnje/predrasude kao motiva.

Šta su to indikatori mržnje/predrasude?

- Indikatori su u biti objektivne činjenice ili okolnosti koje su prisutne u krivičnom djelu, koje stoje same ili u određenom odnosu prema drugim činjenicama i okolnostima, a ukazuju na to da su postupci počinitelja bili motivirani, potpuno ili djelimično, bilo kojim oblikom predrasuda.¹¹⁶
- Indicije koje policijski službenici traže na licu mjesta, a koje ukazuju na prisustvo mržnje/predrasude kao motiva.
- Smjernice koje oblikuju proces istrage.

¹¹⁵ O modelima vidjeti više u: Nolan III J.J. et al. (2004), „Learning to See Hate Crimes: A Framework for Understanding and Clarifying Ambiguities in Bias Crime Classification”, *Criminal Justice Studies* 17, br. 1 (2004), str. 91-105.; Iganski, P. (2008), *Hate crime and the city*. Bristol: The Policy Press, University of Bristol, str. 20.; APRI/NDAA (2000), *A Local Prosecutor’s Guide for Respond to Hate Crimes*, str. 26. Dostupno na: http://www.ndaa.org/pdf/hate_crimes.pdf; Bell, J., (2002) *Deciding When Hate is a Crime: The First Amendment, Police Detectives, and the Identification of Hate Crime*, *Rutgers Race and the Law Review*, Vol. 4. br. 30(2002), str. 30-72. Dostupno na: SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2292567>; Dixon, L. i Larry Ray (2007) „Current Issues and Developments in Race Hate Crime”. *Probation Journal*, br. 54 (2007), str. 109-124.

¹¹⁶ United States of America/Department of Justice/Community Research Associates (1999), *National Hate Crimes Training Curricula: Student Manual*, str. 15. Dostupno na: <https://www.ncjrs.gov/App/publications/abstract.aspx?ID=186784>. (Pristupljeno: 09.04.2016.).

Koji su to indikatori? (Policijski službenici trebaju provjeriti odgovore na pitanja unutar grupe indikatora.)¹¹⁷

- **Percepcija žrtve/svjedoka**
 - Da li žrtve i/ili svjedoci doživljavaju da je djelo motivirano mržnjom/predrasudama?
- **Rasne, etničke, vjerske, spolne, kulturne i druge razlike**
 - Da li su postojale su rasne, vjerske, etničke, spolne, kulturne ili druge razlike u zaštićenim karakteristikama između žrtve i počinitelja?
 - Da li je žrtva član manjinske grupe na teritoriji unutar koje se dogodio incident?
 - Da li je žrtva (bila) angažirana u aktivnostima koje promoviraju grupu čije zaštićene karakteristike ona dijeli?
 - Da li se vrijeme kada se incident dogodio podudara s praznicima ili datumima od posebnog značaja za grupu kojoj žrtva pripada?
 - Da li žrtva, iako sama ne dijeli zaštićene karakteristike, podržava viktimiziranu grupu ili je prijatelj s nekim članom te grupe?
 - Da li, historijski gledano, postoji animozitet između grupe kojoj pripada žrtva i grupe kojoj pripada osumnjičeni?
- **Komentari i geste**
 - Da li su prije, tokom i nakon počinjenja djela izrečeni komentari/geste koji ukazuju na mržnju/predrasudu prema grupi kojoj pripada žrtva?
 - Da li su na mjestu gdje je djelo pripremano, gdje se desilo, gdje je nastupila posljedica ili gdje se nalazi/skriva počinitelj (ili na nekom drugom mjestu koje se može dovesti u vezu s djelom) nalaze pisane izjave koje ukazuju na mržnju/predrasudu prema grupi kojoj pripada žrtva?
- **Crteži, oznake, simboli**
 - Da li su na mjestu gdje je djelo pripremano, gdje se desilo, gdje je nastupila posljedica ili gdje se nalazi/skriva počinitelj (ili na nekom drugom mjestu koje se može dovesti u vezu s djelom) nalaze pisane izjave, crteži, oznake, simboli ili grafiti koje ukazuju na mržnju/predrasudu prema grupi kojoj pripada žrtva?
- **Mjesto i vrijeme incidenta**
 - Da li je do incidenta došlo na dan koji je posebno značajan za grupu čije zaštićene karakteristike dijeli žrtva?
 - Žrtva je bila u blizini ili na području/mjestu koje se obično povezuje sa konkretnim grupama čiji članovi dijele neku od zaštićenih karakteristike ili koje pripadnici tih grupa obično posjećuju?
- **Prethodno prisustvo krivičnih djela (ili drugih oblika zločina iz mržnje) počinjenih iz mržnje/predrasude**
 - Da li je na tom području bilo ranijih incidenata, prekršaja ili krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude?
 - Da li je žrtva je bila u posjeti mjestu gdje su se prethodno dogodili incidenti protiv članova žrtvine grupe koji su bili motivirani mržnjom/predrasudama?

¹¹⁷ Navedena lista indikatora i pitanja predstavlja kompilaciju smjernica prezentiranih u sljedećim priručnicima, studijama i vodičima: Law Enforcement Support Section (LESS) i Crime Statistics Management Unit (CESMU) (2012), Hate Crime Data Collection Guidelines and Training Manual. Dostupno na: <file:///C:/Users/Dina/Downloads/Hate%20Crime%20Data%20Collection%20Guidelines%20and%20Training%20Manual%20-Version%202.0.pdf>; United States of America/Department of Justice/Community Research Associates (1999), National Hate Crimes Training Curricula: Student Manual. Dostupno na: <https://www.ncjrs.gov/App/publications/abstract.aspx?ID=186784>; i Sarajevski otvoreni centar (2016), Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

- Da li je žrtva prethodno dobila uznemirujući e-mail ili telefonski poziv ili je bila žrtva verbalnog uznemiravanja koje se temeljilo na pripadnosti određenoj grupi?
- **Motiv osumnjičenog**
 - Da li je osumnjičeni ranije bio uključen u slične incidente?
 - Da li je osumnjičeni član organizirane grupe mržnje?
 - Da li počinitelj ima kriminalnu prošlost koja ukazuje na to da je prethodni(e) incident(e) izazvao na sličan način, a žrtve su imale istu zaštićenu karakteristiku?
- **Nedostatak drugih motiva**
 - Da li postoje drugi jasni motivi za postupanje počinitelja?
- **Organizirane grupe mržnje**
 - Da li su na mjestima koja se dovode u vezu s krivičnim djelom prisutni predmeti koji se mogu dovesti u vezu sa organiziranim grupama mržnje?
 - Da li je organizirana grupa mržnje preuzela odgovornost za incident?
 - Da li postoje neke druge naznake da su pripadnici grupa mržnje uključeni u incident (npr. grupa mržnje je bila aktivna u susjedstvu: prisutni su grafiti, poster, leci)?

Postojanje jednog ili više indikatora omogućava policijskom službeniku da prilagodi svoje postupanje zahtjevima ovakve situacije, tj. da primijeni odgovarajuću taktiku, da osigura pravilan odgovor na potrebe žrtve, da adekvatno sastavi izvještaj, da prikupi i osigura potrebne dokaze čime će se u konačnici omogućiti i osigurati podizanje i zastupanje optužnice pred sudom, donošenje konačne odluke i izbor odgovarajuće sankcije za počinitelja tog konkretnog krivičnog djela.

Važno je napomenuti da postojanje jednog ili više indikatora ne predstavlja nužno dokaz da postoji i krivično djelo počinjeno iz mržnje. Indikatori ukazuju na mogućnost i vjerovatnoću, ali ne nužno i na nepobitne činjenice i neophodno ih je posmatrati i tumačiti sa cjelokupnim kontekstom djela i svim drugim prisutnim indicijama i dokazima.

Naime, gotovo je nemoguće da se desi slučaj incidenta/prekršaja/krivičnog djela zasnovanog na mržnji u kojem se neće ispoljiti neki od gore navedenih indikatora. Međutim, moguće je, osobito u društvenom kontekstu Bosne i Hercegovine, da postoji više takvih indikatora u određenom slučaju, ali da se ipak ne radi o krivičnom djelu počinjenom iz mržnje/predrasude. Tako se u publikaciji pripremljenoj od strane Law Enforcement Support Section (LESS) i Crime Statistics Management Unit (CESMU), ukazuje na potrebu pažljivog tumačenja indikatora, čak i kada je ispoljeno više njih, ističući sljedeće:¹¹⁸

- **Procjenjivanje dokaza od slučaja do slučaja**

Zbog toga je neophodno da se procjena vrši za svaki slučaj pojedinačno, te da ne postoje šablonske procjene ili šablonska kvalifikacija krivičnog djela, pa makar ona bila i preliminarna.

¹¹⁸ Law Enforcement Support Section (LESS) i Crime Statistics Management Unit (CESMU) (2012), Hate Crime Data Collection Guidelines and Training Manual, str. 13-14. Dostupno na: file:///C:/Users/Dina/Downloads/Hate%20Crime%20Data%20Collection%20Guidelines%20and%20Training%20Manual%20-Version%202.0.pdf

- **Obmanjujuće činjenice**

Ponekad je moguće da određene činjenice u vezi s djelom (kao što je izricanje psovke temeljem nacionalne pripadnosti žrtve od strane počinitelja) koje jesu jedan od indikatora mržnje/predrasude dovedu policijske službenike u zabludu navodeći ih na pomisao da se radi o krivičnom djelu počinjenom iz mržnje, a da to u stvarnosti nije slučaj.

Primjer: *Počinitelj je udarajući žrtvu u predjelu lica zatvorenom šakom izricao psovke temeljem njene nacionalne pripadnosti. Kasnija istraga pokazuje da je počinitelj u sretnom braku sa suprugom koja je iste nacionalnosti kao i žrtva ili da je i sam počinitelj iste nacionalne pripadnosti.*

- **Fingirane činjenice i obmane**

Policijski službenici moraju biti oprezni s indikatorima koje su počinitelji ostavili, a koji bi mogli ukazivati na to da je incident bio motiviran mržnjom/predrasudama.

Primjer: *Počinitelj je izvršio provalnu krađu u vjerski objekt i tom prilikom na zidovima unutar objekta, sredstvom koje je našao u objektu, ispisao antireligijske simbole želeći time usmjeriti policijske istražitelje u pogrešnom pravcu s obzirom na to da je počinitelj recidivist čiji je modus operandi od ranije poznat istražiteljima.*

- **Pogrešna percepcija počinitelja**

Više puta je istaknuto da pogrešna percepcija počinitelja o zaštićenim karakteristikama žrtve djelo i dalje čini krivičnim djelom iz mržnje/predrasude. Naime, neovisno o tome što je počinitelj bio u zabludi o žrtvinoj nacionalnosti, vjeri, rasi, seksualnoj orijentaciji, i sl., djelo se mora kvalificirati kao krivično djelo počinjeno iz mržnje/predrasude jer je počinitelj bio u potpunosti ili djelimično motiviran mržnjom/predrasudom protiv te grupe.

Sve navedeno ukazuje na činjenicu da u radu sa indikatorima ne treba donositi brze i ishitrene odluke¹¹⁹, ali ih ne treba ni zanemarivati. Naime, korištenje indikatora, uz poštovanje osnovnih kriminalističkih načela u otkrivanju i rasvjetljavanju krivičnih djela, omogućava identificiranje i efikasnije istraživanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje.¹²⁰

¹¹⁹ Zbog izuzetnog utjecaja koja ova krivična djela imaju na cijelu grupu koja dijeli zaštićene karakteristike i širu zajednicu, ne treba žuriti sa karakteriziranjem djela kao krivičnog djela počinjenog iz mržnje/predrasude niti sa objavljivanjem takvih informacija s obzirom na to da i sama sumnja na tu vrstu kriminaliteta unosi strah i nemir u zajednicu i može imati direktne posljedice. Npr. *Povratničke porodice donose odluku da se ne vrate u svoje domove jer su čule da su tamošnji povratnici meta napada.*

¹²⁰ Modly, D. et al. (2004), Uvod u kriminalistiku. Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka, str. 13–31. u Maljević, A., Vujović, S. (2013) Vodič za procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika, str. 43.

Pitanja za ponavljanje:

1. Definirajte indikatore mržnje/predrasude.
2. Navedite barem pet indikatora mržnje/predrasude.
3. Navedite šta treba ispitati unutar određenog indikatora (navedite odnosa pitanja za dva indikatora po vašem ili izboru predavača).

5.2. Istraga i dokazivanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje

CILJEVI

Do kraja ove metode jedinice polaznici će biti osposobljeni da:

- Prepoznaju i objasne specifičnosti vođenja istraga krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
- Prepoznaju ulogu policijskog službenika pri prvoj reakciji na pojavu potencijalnog zločina (incidenta/prekršaja/krivičnog djela) iz mržnje i da identificiraju preliminarne istražne korake.
- Ukažu na specifičnosti saslušanja žrtve kod ovih krivičnih djela.
- Ukažu na specifičnosti saslušanja osumnjičenog kod ovih krivičnih djela.
- Identificiraju dokaze od značaja za dokazivanje mržnje/predrasude kao motiva.

Značajan problem u vezi sa istraživanjem i dokazivanjem krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude predstavlja i uobičajeni format istrage u kojem se u pravilu ne ispituje motiv počinjenja nekog djela. Ispitivanje zašto se nešto desilo, iako ne predstavlja uobičajenu praksu policijskih službenika, od krucijalnog je značaja u istragama krivičnih djela počinjenih iz mržnje.¹²¹ Za pojedina krivična djela je potrebno prikupiti dokaze o određenom obliku vinosti (mensrea),¹²² dok je pitanje motivacije za počinjenje irelevantno za većinu krivičnih djela.¹²³ Upravo motiv izvršenja predstavlja jedan od dva osnovna elementa krivičnog djela počinjenog iz mržnje/predrasude i kao takvog ga je tokom istrage potrebno identificirati, ispitati i prikupiti dokaze o njemu.

Dvije istrage u jednoj:

istražiti/dokazati krivično djelo

+

istražiti/dokazati mržnju/predrasudu kao motiv

Upravo zbog toga je potrebno voditi gotovo dvije istovremene i povezane istrage: jednu koja se odnosi na samo krivično djelo i drugu kojom se istražuje mržnja/predrasuda kao motiv. Posljedično, prikupljanje dokaza također treba biti dvosmjerno. Neophodno je osigurati valjane dokaze za samo krivično djelo te za mržnju/predrasudu kao motiv.

¹²¹ Levin, J. i McDevitt, J. (1993), *Hate Crime: the Rising Tide of Bigotry and Bloodshed*. New York: Plenum, str. 165-173.

¹²² Npr. za krivično djelo prevare, krivično djelo zloupotrebe osiguranja (osiguraničke prevare), niz krivičnih djela protiv imovine i sl.

¹²³ Bell, J., (2002) *Deciding When Hate is a Crime: The First Amendment, Police Detectives, and the Identification of Hate Crime*, Rutgers Race and the Law Review, Vol. 4. br. 30(2002), str. 40.

potrebe žrtve
+
element mržnje/predrasude u samom djelu

Pored navedenog, istraga i dokazivanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude ima i niz drugih specifičnosti koji se tiču mjera prve reakcije (mjera prvog zahvata) na pojavu potencijalnog zločina (incidenta/prekršaja/krivičnog djela) iz mržnje, postupanja sa žrtvom djela, saslušanja žrtve, osumnjičenih i svjedoka te same saradnje sa zajednicom u kojoj se djelo desilo.

5.2.1. Prva reakcija na pojavu potencijalnog zločina(incidenta/prekršaja/krivičnog djela) iz mržnje

Svaki policijski službenik može biti prvi službenik koji se našao na mjestu izvršenja krivičnog djela počinjenog iz mržnje. Njegova prva reakcija na navodno krivično djelo počinjeno iz mržnje/predrasude ne treba biti drugačija od postupanja u slučaju bilo kojeg drugog krivičnog djela. Policijski službenik mora brzo procijeniti šta se dogodilo i poduzeti sve potrebne radnje kako bi se situacija stabilizirala. Nakon što je to učinjeno, postoje dvije oblasti na koje bi službenik posebno morao obratiti pažnju: potrebe žrtve i element mržnje/predrasude u samom djelu.

Potrebe žrtve

Neophodno je istaći da su žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude izuzetno slične žrtvama seksualnih delikata ili delikta zlostavljanja djece te stoga mogu biti sumnjičave spram drugih osoba, osjećati se nemoćno, preplašeno, omalovaženo, degradirano te biti u stanju poricanja ili potpune izolacije. Lično iskustvo bivanja žrtvom krivičnog djela počinjenog iz mržnje/predrasude je ponižavajuće za žrtvu i direktno utječe na njezino dostojanstvo.¹²⁴ Pored navedenog, žrtve su često i jedini izvori informacija u početnoj fazi istrage i potpuni gubitak povjerenja žrtve u sistem formalne kontrole bi mogao imati pogubne posljedice za samu istragu.

Greške policijskih službenika/ica koje bi mogle blokirati saradnju sa žrtvom u preliminarnim koracima su preneglo pojavljivanje, nebriga o fizičkoj sigurnosti žrtve, nezainteresiranost, žurba, odbijanje žrtvine tvrdnje da je incident bio krivično djelo počinjeno iz mržnje/predrasude, minimiziranje događaja i sl.¹²⁵

Više o postupanju sa žrtvom krivičnog djela počinjenog iz mržnje će biti diskutirano u poglavlju 6. – Postupanje sa žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje.

¹²⁴ United States of America/Department of Justice/Community Research Associates (1999), National Hate Crimes Training Curricula: Student Manual. Dostupno na: <https://www.ncjrs.gov/App/publications/abstract.aspx?ID=186784>. (Pristupljeno 02.04.2016.)

¹²⁵ College of Policing Limited (2014) Hate Crime Operational Guidance. Coventry: College of Policing Limited. Dostupno na: http://www.report-it.org.uk/files/hate_crime_operational_guidance.pdf. (Pristupljeno. 5.5.2016.)

Element mržnje/predrasude u samom djelu

Kao što je u tački 5.1. – Prepoznavanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje već istaknuto da bi bilo moguće voditi istragu za krivična djela počinjena iz mržnje/predrasude policijski službenici/ce moraju biti sposobni/e prepoznati element mržnje/predrasude u samom djelu.¹²⁶

Dakle, policijski službenik treba metodom „korak po korak“ proći kroz okvirnu listu indikatora koji ukazuju na postojanje ovog elementa i provjeriti odgovor na što veći broj pitanja unutar indikatora. Dobijeni odgovori će mu poslužiti ne samo u utvrđivanju postojanja elementa mržnje/predrasude u samom djelu već mu mogu poslužiti i kao smjernica u budućem postupanju u pogledu prikupljanja dokaza u vezi s ovim elementom.

Najčešće pogreške koje policijski službenici čine prilikom prve reakcije:

- neuspjeh u zadovoljavanju potreba žrtve
- neprepoznavanje elementa mržnje/predrasude u samom djelu
- propusti u prepoznavanju i prikupljanju valjanih dokaza i
- gubitak kredibiliteta u zajednici/grupi kojoj žrtva pripada (čije zaštićene karakteristike dijeli)

Pitanja za ponavljanje:

1. Na koje oblasti bi policijski službenik morao posebno obratiti pažnju na mjestu izvršenja navodnog krivičnog djela počinjenog iz mržnje/predrasude?
2. Opišite pet načina na koje se mogu osjećati žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
3. Koje su greške policijskih službenika koje bi mogle blokirati saradnju sa žrtvom u preliminarnim koracima?
4. Koje su najčešće pogreške koje policijski službenici čine prilikom prve reakcije?

5.2.2. Saslušanje žrtve¹²⁷

Kao što je ranije naglašeno, sigurnost žrtve treba predstavljati glavni prioritet, a nakon toga i prikupljanje što više informacija od nje. Naime, nerijetko je žrtva krivičnog djela počinjenog iz mržnje/predrasude i jedini svjedok tog događaja te je to čini izuzetno bitnim izvorom informacija a kasnije i dokaza.

Saslušanje žrtve ove vrste krivičnih djela ima određene specifičnosti. Međutim, ponekad je moguće da žrtve odbijaju prijaviti djelo, odbijaju saradnju i insistiraju na činjenici da djelo nije počinjeno iz mržnje/predrasude. Mnogi su razlozi za takvo postupanje žrtve uključujući i strah od ponovnog napada i odmazde. Nerijetko

¹²⁶ Sarajevski otvoreni centar (2016), Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Pogledati i: OSCE/ODIHR. Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: OSCE/ODIHR.

¹²⁷ S obzirom na to da postupanje sa žrtvama kod ove vrste krivičnih djela ima izvjesne specifičnosti o istom će biti više riječi u poglavlju 5.- Postupanje sa žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje, dok ćemo se u ovom dijelu zadržati isključivo na napomenama vezanim za tehnike saslušanja žrtve/oštećenog.

žrtve ne žele okarakterizirati djelo kao djelo iz mržnje/predrasude jer nisu spremne objelodaniti zaštićene karakteristike koje dijele.

Primjer:

Žrtvu su u večernjim satima na putu kući iz lokalnog bara napala dva počinitelja i nanijela mu teške tjelesne ozljede uzvikujući pogrdne psovke temeljem njegove seksualne orijentacije. Jedna slučajna prolaznica je vidjela događaj i pozvala policiju. S obzirom na to da se pješачka patrola nalazila u blizini, odmah su došli na mjesto događaja. U daljnjem postupanju u ovom incidentu žrtva negira psovke temeljem njegove seksualne orijentacije koje su mu upućene, nerado surađuje i ističe da nije homoseksualne orijentacije, a sve zbog sumnje da će ono što se otkrije u istrazi ostati tajno i da će to narušiti njegovu privatnost (s obzirom na to da svoju homoseksualnu orijentaciju skriva od javnosti).

NE PITANJE:

Da li mislite da je djelo počinjeno zbog mržnje/predrasude prema vašoj nacionalnoj pripadnosti (orijentaciji)?

DA PITANJE:

Imate li ikakvu ideju zašto vam se ovo desilo?

U ovim situacijama je izuzetno bitno poštovati želje žrtve no odluku o tome da li će se istrazi pristupiti u pravcu mržnje/predrasude kao motiva treba temeljiti na pažljivom pronalasku.

U pogledu samog provođenja saslušanja neophodno je slijediti sljedeće smjernice:¹²⁸

- **Prevoditelj** - Ukoliko službenik ne poznaje jezik kojim se služi žrtva, neophodno je koristiti pomoć prevoditelja.
- **Sigurnost** – Neophodno je uvjeriti žrtvu da je potpuno sigurna, te da su i njeni bližnji sigurni, ukoliko postoji bojazan za njihovu sigurnost. Mjere usmjerene na obezbjeđivanje sigurnosti žrtve i bližnjih je potrebno i provesti.
- **Anonimnost** – Kada god je to moguće, neophodno je zaštititi anonimnost žrtve. Anonimnost je značajno pitanje za mnoge žrtve krivičnog djela počinjenog iz mržnje/predrasude. **Primjer:** *mnoge LGBTI osobe, zbog negativnih porodičnih i društvenih stavova, neprihvatanja i odbacivanja, straha od outovanja u toku saslušanja, stavova o homoseksualnosti, ne žele priznati da su žrtve krivičnog djela iz mržnje.*
- **Jedan službenik** – Tokom saslušanja potrebno je osigurati da samo jedan policijski službenik razgovara sa žrtvom.
- **Umanjivanje značaja incidenta/osuda** incidenta – Nikada, niti na koji način, ne treba umanjiti značaj incidenta koji se dogodio žrtvi. Poželjno je žrtvi pokazati ogorčenje i osudu krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
- **Okrivljavanje žrtve** - Žrtva nikada ne smije biti, djelimično ili u potpunosti, okrivljena za incident niti okrivljavanje treba biti vidljivo iz pitanja i postupanja službenika koji je saslušava.
- **Slobodno izlaganje** – Žrtvi treba dopustiti da ispriča cijelu priču vlastitim riječima i ne prekidati tok priče nepotrebnim upadicama. Dakle, potrebno je dopustiti žrtvi da iznese svoje viđenje

NE: Stereotipni i pristrasni termini koji mogu utjecati na sekundarnu viktimizaciju ili povlačenje žrtve

¹²⁸ McLaughlin, K.A. et al. (2000), Responding to Hate Crime: A Multidisciplinary Curriculum for Law Enforcement and Victim Assistance Professionals. Newton: National Center for Hate Crime Prevention i Education Development Center, Inc, str. 119–120. Dostupno na: https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/reports/responding/files/ncj182290.pdf (Pristupljeno: 23.4.2016).

događaja, dopuštajući joj da iskaže sve osjećaje o incidentu koji se dogodio. Takvo postupanje omogućava žrtvi da se prisjeti što više detalja vezanih za incident koji se dogodio.

- **Sugestivna pitanja** – Nikada ne pitati žrtvu da li se radilo o krivičnom djelu počinjenom iz mržnje/predrasude. Umjesto toga, žrtvu treba pitati da li zna šta je motiv krivičnog djela i istaći da su ponekada ljudi predmetom napada zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti i sl. Je li možda nešto iz konkretnog događaja ukazivalo na to? Ne treba iznositi pretpostavke o karakteristikama žrtve. **Primjer:** *Ne treba pitati žrtvu da li je pripadnik/ica LGBTI zajednice već šta žrtva misli o tome zašto je napad izvršen.*
- **Oprezno sa terminologijom** - Ne treba koristiti stereotipe i pristrasne termine koji bi mogli utjecati na sekundarnu viktimizaciju ili povlačenje žrtve.
- **Informiranje žrtve** - Bitno je informirati žrtvu da može iskusiti čitav niz emocionalnih reakcija (tuga, ljutnja, strah i sl.) zbog viktimizacije. Nadalje je potrebno objasniti žrtvi očekivani tok istrage, pripremiti je za potencijalne razočaravajuće i frustrirajuće okolnosti (npr., osumnjičeni je pušten na slobodu) i redovno je obavještavati o stanju predmeta.
- **Pomoć žrtvi** - Žrtvu treba uputiti pojedincima, institucijama i organizacijama koje joj mogu pružiti pomoć.

Pitanja za ponavljanje:

1. Zbog čega žrtva krivičnog djela počinjenog iz mržnje/predrasude može odbiti da prijavi (označi) djelo kao djelo iz mržnje/predrasude?
2. Temeljem čega je potrebno donijeti odluku o pravcu istrage kada žrtva odbija da prijavi (označi) djelo kao djelo iz mržnje/predrasude?
3. Navedite nekoliko smjernica za provođenje saslušanja žrtve.
4. Objasnite mogućnosti i navedite primjere sekundarne viktimizacije žrtve tokom saslušanja.
5. Objasnite smjernicu „sugestivna pitanja“.

5.2.3. Saslušanje osumnjičenih

Prije samog saslušanja osumnjičenog bilo bi izuzetno dobro ukoliko službenik koji vodi ispitivanje raspolaže informacijama o samom počinitelju u pogledu historije njegovog postupanja (da li je ranije kažnjavan za djela iz mržnje/predrasude, da li je član neke formalne ili neformalne grupe za mržnju, da li je sklon predrasudama i sl.) te o historiji odnosa počinitelja i žrtve (da li se lično poznaju, da li su imali neki raniji sukob i sl.). Navedene informacije su od osobitog značaja za izbor taktike ispitivanja.

No neovisno o tome, moguće je izdvojiti određene generalne smjernice za saslušanje osumnjičenog:

- **Bez osude** - Nikada ne treba izražavati osudu za postupke osumnjičenog i tokom cijelog saslušanja policijski službenik treba ostati ravnodušan.

- **Slobodno izlaganje** – Osumnjičenom treba dozvoliti da ispriča svoju verziju događaja, pri čemu ga ne treba prekidati postavljanjem pitanja i potpitanja.
- **Iskazivanje osjećaja** - Potrebno je dozvoliti počinitelju da iskaže svoja osjećanja prema žrtvi, odnosno grupi čije zaštićene karakteristike dijeli. Ako osumnjičeni to ne čini samostalno, neophodno mu je postaviti određena pitanja koja će omogućiti uvid u percepciju osumnjičenog o žrtvi i grupi čije zaštićene karakteristike dijeli. **Primjer:** *Pitanja se mogu odnositi na mišljenje počinitelja o različitim karakteristikama žrtve/grupe, njihovom životu i vrijednostima i sl.*
- **Svaka riječ je važna** - Prilikom ispitivanja treba obratiti pažnju na svaku riječ i rečenicu osumnjičenog i svaku gestikulaciju tražeći u njima elemente predrasuda. **Primjer:** Način na koji osumnjičeni oslovljava žrtvu ili grupu čije zaštićene karakteristike žrtva dijeli.
- **Ponose se svojim djelom** - Počinitelji krivičnih djela iz mržnje/predrasude često ne negiraju počinjeno djelo zbog toga što svoje postupke smatraju ispravnim te ne osjećaju krivicu i kajanje. Upravo zbog toga adekvatno saslušanje može voditi do priznanja djela.¹²⁹

Pitanja za ponavljanje:

1. Kojim informacijama bi službenik trebao raspolagati prije samog saslušanja osumnjičenog?
2. Navedite nekoliko smjernica za provođenje saslušanja žrtve.
3. Zašto je bitno dozvoliti osumnjičenom da iskaže svoja osjećanja prema žrtvi?

5.2.4. Dokazivanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje

U skladu s ranije navedenom podjelom elemenata krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude (krivično djelo i mržnja/predrasuda kao motiv) i s njom usklađenom strukturom istrage (istraga krivičnog djela i istraga mržnje/predrasude kao motiva) prikupljanje dokaza također mora ići u dva pravca: prikupljanje dokaza o počinjenju osnovnog djela i prikupljanje dokaza o mržnji/predrasudi kao motivu. Imajući u vidu prirodu ovog priručnika, u nastavku slijedi pregled dokaza koji su od značaja za dokazivanje drugog elementa - mržnje/predrasude kao motiva.

- **Jezik** - Najčešće je upravo verbalizacija mržnje/predrasude, tj. korišteni jezik krucijalan element u procesuiranju krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Zbog toga je potrebno da policijski službenici uoče svaku rečenicu ili riječ koja u sebi sadrži predrasude, nakon čega ih obavezno trebaju dokumentirati.
- **Izjave planiranja/priznanja** – Počinitelji ove vrste djela često razgovaraju sa istomišljenicima o svojim planovima za počinjenje djela te je moguće da je treća osoba načula ovakve izjave. Također je moguće da se počinitelj nakon djela hvali njegovim počinjenjem ili komentira isto što može poslužiti kao dokaz.
- **Izjave direktnog priznanja** – Ove izjave mogu biti date osobama koje prve izađu na mjesto izvršenja događaja i kao takve ih treba adekvatno dokumentirati.

¹²⁹ OSCE/ODIHR, *Barba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Analiza incidenata motivisanih predrasadama počinjenih u Bosni i Hercegovini sa preporukama.*

Dokazi mržnje/predrasude: jezik, izjave planiranja/priznanja, izjave direktnog priznanja, grafiti, simboli, predmeti

- **Grafiti** - koji su zatečeni na mjestima vezanim za konkretno krivično djelo počinjeno iz mržnje/predrasude (na mjestu gdje je djelo pripremano, izvršeno ili na mjestu gdje se počinitelj skriva i sl.) su svakako dokaz koji treba ispravno osigurati. Naime, s obzirom na to da zbog svog uvredljivog sadržaja mogu utjecati na članove zajednice, potrebno ih je što prije ukloniti. Prije toga trebaju biti uslikani, te je potrebno prikupiti sve relevantne informacije o njima u pogledu načina na koji su izrađeni, tehnike izrade, korištenog materijala i sl.
- **Simboli** također mogu ukazati na postojanje krivičnog djela počinjenog iz mržnje/predrasude. Jednako kao što je slučaj sa grafitima, ovi simboli se mogu pronaći na mjestu gdje počinitelj živi, na mjestu gdje je djelo pripremano, izvršeno, na mjestu gdje se počinitelj skriva i sl. Mogu bit prezentirani u grafitima, na plakatima, na knjigama, propagandnim lecima, posterima i sl. i neophodno je da policijski službenici znaju određen broj simbola koji se vezuju za mržnju/predrasude spram pojedinih grupa. Prisustvo simbola može biti i indikator pripadnosti počinitelja određenog grupi za mržnju čiji su oni znak.
- **Predmeti** - Često predmeti mogu sadržavati simbole mržnje/predrasude i kao takve ih je potrebno oduzeti na zakonom propisan način.¹³⁰

Pitanja za ponavljanje:

1. Nabrojite moguće dokaze mržnje/predrasude kao motiva?
2. Objasnite svaki od njih.
3. Objasnite gdje se sve mogu pronaći grafiti, simboli i predmeti koji dokazuju mržnju/predrasudu kao motiv?

¹³⁰ United States of America/Department of Justice/Community Research Associates (1999), National Hate Crimes Training Curricula: Student Manual. Dostupno na: <https://www.ncjrs.gov/App/publications/abstract.asp?ID=186784>. (Pristupljeno 02.04.2016.)

6. Postupanje sa žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje

CILJEVI

Do kraja ove metodske jedinice polaznici će biti osposobljeni da:

- prepoznaju i objasne poseban utjecaj krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude na žrtvu
- prepoznaju i objasne poseban utjecaj krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude na zajednicu
- prepoznaju mogućnosti i utjecaj sekundarne viktimizacije žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude
- ukažu na specifičnosti postupanja sa žrtvom tokom cijelog istražnog procesa kod ovih krivičnih djela

Zločini iz mržnje/predrasude (incidenti, prekršaji i krivična djela) imaju izuzetno jak utjecaj na žrtvu i cjelokupnu društvenu zajednicu. Različiti izvještaji ukazuju na činjenicu da su, u kontekstu Bosne i Hercegovine, društvene kategorije najčešće pogođene ovom vrstom krivičnih djela povratničke zajednice, vjerski i sakralni objekti i imovina, Romi/kinje i LGBTI osobe.¹³¹

Nemoguće je negirati da su posljedice svih krivičnih djela teške na svoj način, no posljedice krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude su specifične i ne pogađaju samo žrtvu, već i grupu čije zaštićene karakteristike ona dijeli, kao i društvo u cjelini. Stoga je za žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude potrebno istaći sljedeće:

- Žrtve ovih krivičnih djela su izabrane zato što su drugačije, zato što su neshvaćene i zato što ih mrze. Upravo zbog toga što su izabrane kao objekat krivičnog djela samo temeljem svog identiteta, mogu iskusiti veoma duboke lične krize.
- Žrtve ovih krivičnih djela su izabrane temeljem suštinskih i nepromjenjivih karakteristika njihovog identiteta. To može dovesti do povećane ranjivosti s obzirom na to da su napadnute zbog nečeg što ne mogu promijeniti.
- Trauma može biti složena kako zbog prirode samog napada tako i zbog toga što počiva na mržnji i predrasudi. Istraživanja pokazuju da žrtve fizičkog ili psihičkog napada motiviranog mržnjom/predrasudom pate više od žrtava koje su pretrpjele jednak napad ali bez predrasudnog motiva.
- Žrtve će se osjećati osobito ranjivo ukoliko su zaštićene karakteristike temeljem kojih su izabrane vidljive (npr. osoba je napadnuta zato što je Afroamerikanac).
- Žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude iz reda manjina će se nerijetko osjećati napuštenim i nezaštićenim od strane organa formalne kontrole zbog eventualnih predrasuda, stereotipa i institucionalne ravnodušnosti.¹³²

¹³¹ Sarajevski otvoreni centar (2016), Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar. Pogledati i: OSCE/ODIHR. Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: OSCE/ODIHR.

¹³² United States of America/Department of Justice/Community Research Associates (1999), National Hate Crimes Training Curricula: Student Manual. Dostupno na: <https://www.ncjrs.gov/App/publications/abstract.aspx?ID=186784>.

Upravo zbog navedenog, a kao što je to ranije i istaknuto, žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude su izuzetno slične žrtvama seksualnih delikata ili delikta zlostavljanja djece, te se nalaze u stanju nevjerice, šoka i negiranja. Emocije koje proživljavaju se mogu kretati od bijesa, konfuzije, frustracije, pa sve do osjećaja krivice i tuge koji može imati dalekosežne posljedice. Pridodavši tome i činjenicu da su žrtve često i jedini izvori informacija u početnoj fazi istrage i samih dokaza u procesuiranju, postupanje sa žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude ima niz specifičnosti.

Svakako se ne smije zanemariti i utjecaj ovih krivičnih djela na zajednicu u cjelini. Tako, kada je pojedinac (žrtva) napadnuta zbog neke zaštićene karakteristike kao što je nacionalnost, vjeroispovijest, seksualna orijentacija i sl. viktimizacija se širi na sve članove grupe koji dijele te zaštićene karakteristike, tj. na svakog pojedinca koji je iste nacionalnosti, vjeroispovijesti, seksualne orijentacije i sl. Preplašen je i povrijeđen svaki pojedinac iz te grupe iako lično nije prisustvovao napadu niti je bio meta napada. Štaviše, i članovi drugih grupa koji su česte mete napada se osjećaju viktimizirano.

Primjer:

Izvršen je napad na romsko naselje. Polupani su prozori na kućama i dvije osobe su pretučene. S obzirom na to da je meta napada manjinska skupina, i druge manjinske skupine se plaše za svoju sigurnost.

Budući da su vjerski objekti česta meta napada, kod krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude takvi akti su bolniji za žrtve od običnih djela vandalizma, a viktimizirani su svi pripadnici te vjerske zajednice. Također je bitno spomenuti i da se kao česta posljedica krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude javlja i podizanje tenzija među pripadnicima grupa čije zaštićene karakteristike dijele počinitelj i žrtva što u konačnici može eskalirati i otvorenim sukobom.

Dakle, učinci krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude su dalekosežni. Riječ je o „djelima poruke“ koji utječu na društvo na više nivoa i na više načina uzrokujući lančanu reakciju koja u konačnici služi kao plodno tlo za daljnju mržnju, predrasude, socijalne nemire, krivična djela iz mržnje/predrasude i strah. McLaughlin i saradnici¹³³ kao moguće učinke ovih krivičnih djela ističu:

- Direktna žrtva trpi psihičku traumu (u vidu početne krize i dugoročne reakcije na stres), fizičke povrede i finansijski gubitak.
- Grupa čije zaštićene karakteristike žrtva dijeli dobija poruku da su svi njeni članovi u potencijalnoj opasnosti.
- Napad podsjeća i druge grupe koje su česte mete na mogućnost da ponovo budu napadnute od strane onih koji ih percipiraju kao drugačije.
- Društvo u kojem se ovakvo djelo desi prati stigma predrasudnog što može dovesti do međugrupnih tenzija.
- Ljudska prava svakog pojedinca su ugrožena, posebno ukoliko izostane adekvatan odgovor organa formalne zaštite.

¹³³ McLaughlin, K. A. et al. (2000), Responding to Hate Crime: A Multidisciplinary Curriculum for Law Enforcement and Victim Assistance Professionals. Newton: National Center for Hate Crime Prevention i Education Development Center, Inc. Dostupno na: https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/reports/responding/files/ncj182290.pdf.

Nadalje, još jedna specifičnost žrtava ove vrste krivičnih djela je i visoka stopa sekundarne viktimizacije. Naime, za razliku od žrtava mnogih drugih krivičnih djela, žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude doživljavaju odbačenost od zajednice i nedostatak očekivane podrške što je čest uzrok sekundarne viktimizacije. Također, većina žrtava krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude doživi sekundarnu viktimizaciju prilikom kontakta sa organima formalne zaštite. Uzroci za to mogu biti višestruki: činjenica je da se veliki broj krivičnih djela iz mržnje „spušta“ na nivo prekršaja ili ih se procesuirao kao „obična“ krivična djela; nesenzibiliziranost policijskih službenika; činjenica da službenik dijeli iste vrednosne stavove kao i sami počinitelji i sl.¹³⁴ Posljednje navedeno predstavlja možda i jedan od najtežih oblika takve viktimizacije. Naime kada profesionalci, u okviru vršenja svoje dužnosti u pružanju pomoći žrtvi, ispoljavaju iste predrasude kao i počinitelj ili kada zbog ličnih predrasuda minimiziraju težinu i značaj djela, žrtva je sekundarno viktimizirana i gubi povjerenje u cijeli formalni sistem.

Zbog svega navedenog neophodno je izdvojiti određene smjernice za postupanje sa žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude za policijske službenike.¹³⁵

Prvi korak koji policijski službenici trebaju poduzeti je procjena rizika za sigurnost i dobrobit žrtve (i svjedoka). Procjena rizika je kontinuiran proces koji se treba provoditi tokom cijele istrage i u okviru kojeg se posebna pažnja treba posvetiti mogućnosti ponovne viktimizacije. Po dolasku na mjesto događaja ili na mjesto gdje se žrtva nalazi a postoje indicije da se radi o krivičnom djelu iz mržnje/predrasude, određen broj aktivnosti treba biti proveden u što kraćem roku (orijentiranih ka žrtvi):

- pružiti žrtvi sigurnost, pobrinuti se za njene zdravstvene potrebe, ohrabriti žrtve i svjedoke
- razmotriti potrebu relociranja žrtve na sigurnu lokaciju
- zabilježiti sve tjelesne povrede u formi bilješke (vodeći računa o stanju i osjetljivosti žrtve)
- zabilježiti psihološki odnos žrtve spram događaja, npr. nalazi li se u šoku
- utvrditi potrebe žrtve kao što su:
 - postoji li potreba za prevoditeljem
 - postoji li potreba za razgovorom u privatnosti (jedan na jedan s policijskim službenikom)
 - postoji li određeno pitanje povjerljivosti (npr. da li je žrtva lezbejka, gej, transrodna osoba ili ne)
- ukoliko je odgovor na neko od prethodnih pitanja potvrđan, potrebno je poduzeti konkretne aktivnosti u tom smjeru
- ako je potrebno, informirajte žrtvu da postoji mogućnost da će biti potrebno da se izvrši naknadno fotografiranje njenih povreda (npr. kada modrice budu vidljivije)¹³⁶

Naredni korak svakako predstavlja procjena fizičkih, psihičkih/emocionalnih i finansijskih povreda/štete koje je žrtva pretrpjela i njihovo adekvatno registriranje za potrebe kasnijeg dokazivanja. Tokom ispitivanja fizičkih povreda, potrebno je odgovoriti na sljedeća pitanja i prikupiti odnosne dokaze:

134 Vidjeti više u: Lučić-Čatić, M. i Bajrić, A. (2013) Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika.

135 Navedene smjernice je potrebno tumačiti sa svime što je u Priručniku ranije istaknuto u pogledu žrtava ovih krivičnih djela.

136 College of Policing Limited (2014) Hate Crime Operational Guidance. Coventry: College of Policing Limited. Dostupno na: http://www.report-it.org.uk/files/hate_crime_operational_guidance.pdf. (Pristupljeno. 5.5.2016.).

- Koji je stepen povrede žrtve?
- Kolika je ozbiljnost i utjecaj povrede?
- Uzrokuje li povreda dugoročan invaliditet?
- Je li djelo pogoršalo prethodno narušeno zdravstveno stanje?
- Je li povreda vidljiva?
- Hoće li prouzročiti vidljive ožiljke ili unakaženost?

U pogledu ispitivanja psihičkih/emocionalnih povreda potrebno je odgovoriti na sljedeća pitanja i prikupiti odnosne dokaze:

- Da li je nedostatak tjelesnih ozljeda doveo do minimiziranja događaja?
- Je li žrtva ranije bila predmetom napada iz predrasude, tlačenja ili diskriminacije?
- Ako jeste, da li je navedeno u vezi s istraživanim incidentom?
- Koje je emocije žrtva doživjela (doživljava)?
- Plaši li se ponovnog napada?
- Da li doživljeni stres utječe na bazične dnevne aktivnosti kao što su spavanje, jelo, sposobnost koncentriranja na dnevne zadatke?
- Postoji li sistem društvene podrške?
- Koji faktori, koji se odnose na počinjenje krivičnog djela, pogoršavaju emocionalne reakcije žrtve, kao što su stepen degradacije koji je žrtva doživjela, te utjecaj ovog djela na sve članove grupe kojoj žrtva pripada?

Ispitivanje finansijske štete obuhvata prikupljanje odgovora i dokaza za sljedeće:

- Koji je nivo finansijskog gubitka?
- Da li je djelo dovelo do toga da žrtva više nije u mogućnosti privređivati i zarađivati?
- Ugrožava li to finansijsku stabilnost žrtve?
- Da li gubitak ili šteta koju je djelo prouzrokovalo predstavlja direktan problem kao što je potreba za alternativnim smještajem ili prevoznim sredstvom?¹³⁷

U konačnici, iako je svako krivično djelo počinjeno iz mržnje/predrasude drugačije, moguće je apostrofirati nekoliko zajedničkih karakteristika učinkovite istrage, a u pogledu postupanja sa žrtvama:

- **Umanjivanje straha:** neophodno je da policijski službenici, kako oni koji rade direktno sa žrtvom tako i cijeli kolektiv, razumiju utjecaj krivičnih djela počinjenih iz mržnje na žrtvu i zajednicu u cjelini.
- **Informiranje o dijeljenju informacija:** neophodno je informirati žrtvu o mogućnosti dijeljenja informacija o djelu sa drugim organima. Pritom je potrebno uvjeriti žrtvu da će se navedeno odvijati uz punu zaštitu privatnosti žrtve.
- **Razvijanje pozitivnog i povjerljivog odnosa:** kako sa žrtvom, tako i sa njezinim bližnjim. Navedeno je neophodno radi jačanja povjerenja žrtve i zajednice u sistem formalne zaštite, ali i radi osiguravanja kasnijeg svjedočenja.
- **Informiranje:** tokom trajanja istrage i samog postupka potrebno je informirati žrtvu o stadiju u kojem se isti nalazi. Osobito je bitno da žrtva bude informirana o konačnom ishodu.

¹³⁷ McLaughlin, K. A. et al. (2000), Responding to Hate Crime: A Multidisciplinary Curriculum for Law Enforcement and Victim Assistance Professionals. Newton: National Center for Hate Crime Prevention i Education Development Center, Inc. Dostupno na: https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/reports/responding/files/ncj182290.pdf (Pristupljeno: 23.4.2016).

- **Podrška:** ukoliko je to moguće, potrebno je uputiti žrtvu na određene (nevladine) organizacije koje joj mogu pružiti pomoć i podršku.¹³⁸

Kako bi se izbjegla sekundarna viktimizacija žrtve, osigurala saradnja žrtve tokom postupka i pružilo adekvatno postupanje i zaštita žrtve, policijski službenici trebaju voditi računa o sljedećem:

- Prvi dojmovi su izuzetno važni. Profesionalan pristup žrtvi treba upotpuniti razumijevanjem i poštivanjem. Takvo postupanje omogućava razvijanje pozitivnog odnosa sa žrtvom od samog početka, dok će otuđenje žrtve vjerovatno ugroziti uspješnost istrage.
- Potrebe žrtve su od prioritarnog značaja neovisno o tome da li se radi o fizičkim povredama ili emotivnim potrebama.
- Ukoliko je žrtva nepovjerljiva prema policijskom službeniku, potrebno je potražiti asistenciju policijskog službenika koji dijeli zaštićene karakteristike žrtve a koje su bile temeljem napada (npr. isti spol, nacionalnost i sl.).
- Adekvatna potpora žrtve čini razliku između dobijanja cjelovite i detaljne izjave žrtve ili ne. Upravo takve izjave mogu biti bitan dokaz na sudu koji će ukazati i na utjecaj koji je djelo imalo na žrtvu.
- Policijski službenik koji vodi istragu treba biti svjestan da se potrebe, strah žrtve, ali i sam odnos prema djelu, mijenjaju tokom istrage.
- Dobra praksa je pružanje potpore žrtvi od strane policijskog službenika obučenog za prevenciju kriminaliteta (osobito krivičnih djela iz mržnje/predrasude) ukoliko organizacija raspolaže takvim službenikom. Naime, to je najjednostavniji način za smanjenje ponovne viktimizacije, osnaživanja žrtve i slanja poruke kako žrtvi, tako i zajednici da se ovakvim djelima posvećuje velika pažnja.
- U svakom pojedinačnom slučaju djela počinjenih iz mržnje/predrasude neophodno je izvršiti procjenu rizika i postupiti u skladu s njenim rezultatima.

¹³⁸ UK Ministry of Justice (2015). Code of Practice for Victims of Crime. London: The Stationery Office. Dostupno na: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/476900/code-of-practice-for-victims-of-crime.PDF; i College of Policing Limited (2014) Hate Crime Operational Guidance. Coventry: College of Policing Limited. Dostupno na: http://www.report-it.org.uk/files/hate_crime_operational_guidance.pdf. (Pristupljeno: 5.5.2016.).

Pitanja za ponavljanje:

1. Objasnite specifičan utjecaj krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude na žrtvu.
2. Objasnite specifičan utjecaj krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude na zajednicu.
3. Objasnite fenomen sekundarne viktimizacije žrtava krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
4. Koje aktivnosti trebaju biti provedene u što kraćem roku (orijentirane ka žrtvi) po dolasku na mjesto događaja ili na mjesto gdje se žrtva nalazi, a postoje indicije da se radi o krivičnom djelu iz mržnje/predrasude?
5. Na koja pitanja je potrebno odgovoriti i koje odnosne dokaze je potrebno prikupiti tokom ispitivanja fizičkih povreda žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude?
6. Na koja pitanja je potrebno odgovoriti i koje odnosne dokaze je potrebno prikupiti tokom ispitivanja psihičkih/emocionalnih povreda žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude?
7. Na koja pitanja je potrebno odgovoriti i koje odnosne dokaze je potrebno prikupiti tokom ispitivanja finansijske štete nastale kao posljedica krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude?
8. Nabrojite nekoliko zajedničkih karakteristika učinkovite istrage, a u pogledu postupanja sa žrtvama.

7. Prevencija krivičnih djela počinjenih iz mržnje

CILJEVI

Do kraja ove metodske jedinice polaznici će biti osposobljeni da:

- Prepoznaju aktere za saradnju u prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
- Prepoznaju i objasne koncept saradnje policije i zajednice u prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
- Prepoznaju i objasne koncept RPZ-a u prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
- Prepoznaju i objasne koncept saradnje policije i organizacija civilnog društva u prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.

Aдекватno reagiranje na manifestirane oblike zločina iz mržnje/predrasuda (incidenata, prekršaja i krivičnih djela) od strane sudionika lanca krivičnog progona jeste nezaobilazna komponenta uspješne borbe protiv ove izuzetno opasne društvene pojave ali svakako ne i dovoljna. Pored navedenog, neophodno je da organi vlasti, u saradnji sa civilnim društvom i zajednicom, uspostave sveobuhvatan pristup prevenciji i borbi protiv zločina iz mržnje/predrasuda (incidenata, prekršaja i krivičnih djela).¹³⁹

7.1. Saradnja sa zajednicom

Za potrebe razumijevanja saradnje policijskih agencija i zajednice u prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude pojam zajednica ćemo posmatrati kao grupiranje temeljem nacionalne pripadnosti, vjeroispovijesti, rase, ekonomsko grupiranje, političko grupiranje, socijalno grupiranje i sl.

Organizacije koje trebaju blisko sarađivati sa zajednicom na prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude su svakako i policijske organizacije. Naime, rad sa zajednicom je neophodan jer:

- umanjuje strah
- reducira mogućnost odmazde
- prevenira buduće predrasudne incidente
- ohrabruje druge žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje da prijave djelo
- osuđuje zadrtnost koja vodi do nasilja
- osigurava pozornicu za manifestaciju kolektivne zgroženosti
- utječe na formiranje svijesti zajednice o obimu krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude i preventivnih strategija i
- kontrolira glasine¹⁴⁰

¹³⁹ Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (2012), Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Analiza incidenata motivisanih predrasudama počinjenih u Bosni i Hercegovini sa preporukama. Sarajevo: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini.

¹⁴⁰ McLaughlin, K. A. et al. (2000), Responding to Hate Crime: A Multidisciplinary Curriculum for Law Enforcement and Victim Assistance Professionals. Newton: National Center for Hate Crime Prevention i Education Development Center, Inc. Dostupno na: https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/reports/responding/files/ncj182290.pdf (Pristupljeno: 23.4.2016).

Neke od konkretnih aktivnosti koje se mogu poduzeti u saradnji sa zajednicom su sljedeće:

- Govoriti protiv mržnje i netolerancije.
- Održavati redovne zajedničke skupove u zajednicama u kojima djelujete i pružati podršku i pomoć postojećim žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasuda.
- Pozvati javne službenike da djeluju u borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasuda.
- Uspostaviti u zajednici mrežu osoba koje će odmah odgovarati na manifestaciju mržnje/predrasuda kada se dogodi.
- Pronaći informacije o udruženjima i javnim institucijama koje mogu pomoći i podržati žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasuda.
- Izvještavati o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje/predrasuda (Naime, iz straha, nepovjerenja i osjećaja ugroženosti vlastite sigurnosti žrtve i svjedoci često ne prijavljuju krivična djela počinjena iz mržnje/predrasude nadležnim institucijama/službama koje se bave zaštitom. U nekim slučajevima žrtve se čak ne obraćaju ni organizacijama civilnog društva. Kao rezultat neprijavlivanja počinjenih krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasuda, isti često ostaju nevidljivi, a žrtvama je uskraćena mogućnost da traže i dobiju obeštećenje protiv počinitelja. Upravo zbog toga je bitno da svaki član zajednice vidi da organi formalne zaštite poduzimaju sve potrebne aktivnosti u borbi protiv ove pojave).¹⁴¹

Kao mogući partneri u prevenciji se osobito ističu:

- Vladine agencije. Bilo da su na državnom, entitetskom, kantonalnom ili nivou Distrikta ove agencije, u mogućnosti su da provedu izmjene zakonodavstva i osiguraju fondove za prevenciju i istraživanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
- Obrazovne institucije. Vrtići, škole, univerziteti, edukacioni centri, sistem cjeloživotnog učenja mogu biti od značaja u prenošenju znanja neophodnog za identifikaciju i prevenciju krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude.
- Civilne organizacije. Ove grupe, bilo da se radi o formalnom ili neformalnom ustroju, omogućavaju pristup ciljanim grupama (npr. određena vjerska zajednica).
- Mediji. Svi oblici medija mogu biti od koristi u prezentiranju i prenošenju određenih intervencija i strategija razvijenih u zajednici a koje su usmjerene na prevenciju krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude ili pak na pružanje pomoći i podrške žrtvama ovih djela.
- Zdravstveni radnici također mogu utjecati na povećanje svijesti o ovoj tematici.
- Grupe za zagovaranje koje mogu djelovati u pravcu pomoći žrtvama i zaštititi njihovih prava.¹⁴²

¹⁴¹ Zločin iz mržnje u Bosni i Hercegovini Brošura za građanke i građane Asocijacija za demokratske inicijative Sarajevo, 2014.

¹⁴² McLaughlin, K. A. et al. (2000), Responding to Hate Crime: A Multidisciplinary Curriculum for Law Enforcement and Victim Assistance Professionals. Newton: National Center for Hate Crime Prevention i Education Development Center, Inc. Dostupno na: https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/reports/responding/files/ncj182290.pdf (Pristupljeno: 23.4.2016).

7.1.1. Rad policije u zajednici (RPZ)

U okviru saradnje policije sa zajednicom bitno je istaći potencijal koncepta rada policije u zajednici u prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude. Naime, represivno djelovanje na manifestirano krivično djelo iz mržnje/predrasude, pa čak i kada je u cijelosti uspješno, ne znači da je problem nestao. Uzroci koji dovode do ovakvih aktivnosti kao i posljedice po žrtvu, bližnje i zajednicu su i dalje neriješeni.

Upravo u ovom segmentu koncept rada policije u zajednici može polučiti značajne rezultate. Naime, iako je koncept rada policije u zajednici u svijetu prepoznat i

sistematski uvođen još 70. i 80. godina prošlog stoljeća,¹⁴³

u Bosni i Hercegovini se implementira tek sredinom devedesetih. Uz pomoć međunarodne zajednice, rad policije u zajednici u Bosni i Hercegovini po prvi put zaživljava u periodu od 1996. do 2002. godine i to u vidu pilot projekata u općinama Prijedor i Žepče i općinama Zenica i Doboj.¹⁴⁴ Nakon uspjeha pilot projekata, pristupa se izradi Strategije za rad policije u zajednici koja je usvojena 2007. godine. Nakon toga, pristupa se izradi i implementaciji niza projekata rada policije u zajednici na lokalnim nivoima različite tematike, a sve

sa ciljem jačanja veza i povjerenja između policije i zajednice. Ipak potrebno je istaći da konkretne upotrebe ovog koncepta na prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude još uvijek nije bilo.

Karakteristike RPZ policajca: ne osuđivati, biti neutralan, poštivanje različitosti, prepoznavanje različitosti, oprez sa kulturološkim razlikama, smirujući učinak, komunikacijske vještine, sposobnost rješavanja sukoba.

Uzevši u obzir činjenice da su policijski službenici zaduženi za rad policije u zajednici, osobito u manjim sredinama, u prilici da detaljno poznaju socijalnu klimu koja vlada u tom području, vrednosne stavove sredine ali i pojedinaca u njoj, ovaj koncept ima veliku upotrebnu vrijednost u preventivnom djelovanju, pa čak i u prepoznavanju i dokazivanju već počinjenih djela.¹⁴⁵

Konkretni alati rada policije u zajednici koji su primjenjivi i na prevenciju krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude su SARA metoda i Metoda marketinga sigurnosti.¹⁴⁶

143 Benet-Gbaffou, C. (2006) „Police-community partnership and response to crime: Lesson from Yeoville and Observatory Johannesburg“, Urban forum Vol. 17, br. 4 (2006), str. 301-326.

144 Deljković, I. i Lučić-Čatić, M. (2011), „Implementing community policing in Bosnia and Herzegovina“, Police, Practice and Research Vol. 12, br. 2 (2011), str. 172-184.

145 Lučić-Čatić, M. i Bajrić, A. (2013) Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika.

146 Čutura, D. et al. (2010) Rad policije u zajednici u Bosni i Hercegovini: Priručnik. Sarajevo: CPU- Švicarski ured za suradnju u BiH.

7.2. Saradnja sa organizacijama civilnog društva

Izuzetnu ulogu koju organizacije civilnog društva imaju kako u prevenciji tako i u represiji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasuda prepoznao je niz eksperata i organizacija koje se bave ovim fenomenom. Tako i OSCE u svom vodiču „Preventing and responding to hate crimes“ apostrofira značaj sektora civilnog društva u uspostavljanju mosta između organa formalne kontrole i samog društva.¹⁴⁷

Saradnja policijskih agencija sa organizacijama civilnog društva ogleda se u sljedećem:¹⁴⁸

- **Poboljšanju odnosa policije i šire društvene zajednice:** Za uspješan rad policijskih službenika na prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude neophodno je da policijski službenici budu svjesni različitosti u zajednici u kojoj rade. Oni trebaju poznavati sve kulturalne faktore koji čine njihovu zajednicu jedinstvenom. Saradnja policijskih organizacija sa organizacijama civilnog društva na upoznavanju ovih posebnosti društvenog miljea znatno će olakšati rad policijskog službenika i utjecati na sveukupno poboljšanje odnosa policijskih organizacija i šire društvene zajednice.¹⁴⁹
Primjer: *Irska policija je sa Mrežom za jednakost LGBTI osoba pokrenula zajedničku inicijativu na prevenciji i represiji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude protiv LGBTI osoba. „Budi ponosan, budi siguran“ kampanja uključuje posebno obučene gej i lezbejske policijske službenike za odnose sa zajednicom koji rade sa LGBTI osobama koje su bile žrtve incidenata motivisanih mržnjom/predrasudama tokom sedmičnih sesija u dablinskom Centru za LGBTI osobe.*¹⁵⁰
- **Prikupljanju podataka, monitoringu i prijavljivanju ovih krivičnih djela:** Kada je u pitanju prikupljanje podataka o incidentima, prekršajima i krivičnim djelima počinjenim iz mržnje/predrasude, potrebno je istaći da je u okviru Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine imenovana kontakt osoba za zločine iz mržnje u čijoj nadležnosti je prikupljanje svih podataka iz ove oblasti. Međutim, uslijed kompleksnog administrativnog ustroja, sistematsko i temeljito prikupljanje ovih podataka još uvijek nije moguće, pa samim time niti procjene „kritičnih područja“ gdje se ova djela najčešće događaju, prognoziranja kretanja ovog oblika kriminalne aktivnosti i sistematski preventivni odgovor zasnovan na objektivnim pokazateljima. Stoga je saradnja policijskih organizacija sa organizacijama civilnog društva na prikupljanju podataka izuzetno značajna. Naravno, iako ovako prikupljeni podaci ne mogu niti trebaju zamijeniti zvanične statistike, u situacijama kada istih nema, ovi parametri su od izuzetnog značaja za detekciju problema i planiranje preventivnih aktivnosti.

Nadalje, monitoring pojedinačnih slučajeva, za koji policijske agencije najčešće nemaju kapacitet, može polučiti podatke o grupama koje su najčešće mete napada, lokacijama djela, karakteristikama počinitelja i sl. što također predstavlja podatke od posebnog značaja za planiranje preventivnih aktivnosti.

147 OSCE/ODIHR (2009), Preventing and Responding Hate Crimes: A resource Guide for NGOs in the OSCE Region. Warsaw: OSCE/ ODIHR.

148 *ibidem*, str. 27-33.

149 Home Office Police Standards Unit/Association of Chief Police Officers (2005), HateCrime: Delivering a Quality Service. Good Practice and Tactical Guidance. Dostupno na: <http://www.bedfordshire.police.uk/pdf/tacticalguidance.pdf>.

150 Vidjeti više na: <http://www.outhouse.ie/groups.asp> (Pristupljeno 2.5.2016)

I na koncu samo ne/prijavlivanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude policijskim organizacijama od strane žrtava predstavlja izuzetan problem. Naime, žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude često ne prijavljuju ova djela. Razlozi za to su mnogobrojni: negiranje, strah od javnog prezentiranja njihove seksualne orijentacije, strah od javnog prezentiranja njihove vjerske ili političke afilijacije, strah od deportacije, demotiviranje od strane policijskog službenika (npr. Policijski službenik prilikom zaprimanja prijave kaže žrtvi da mu se čini da tu baš i nema elemenata krivičnog djela iz mržnje/predrasude već da je po njegovom sudu u pitanju mladalačka šala.) i sl. Nerijetko će se žrtve ovih djela obratiti organizacijama civilnog društva koje se bave promocijom i zaštitom prava grupa čije zaštićene karakteristike dijele i zbog kojih su i bile predmetom napada koje ih potom mogu usmjeriti i ohrabriti da prijave djelo. Čak i ako u tome ne uspiju, podaci o takvoj vrsti prijave organizacijama civilnog društva značajni su pokazatelji stanja ove vrste kriminaliteta od značaja za preventivno djelovanje.¹⁵¹

- **Pomoći i podrži žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasuda:** Organizacije civilnog društva mogu pružiti značajnu podršku i pomoć žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasuda od samog prijavljivanja djela pa sve do suočavanja s posljedicama (bilo da se radi o fizičkim psihičkim/emotivnim ili materijalnim/finansijskim).¹⁵²
- **Podizanju svijesti o štetnosti ovih djela**
- **Vođenje kampanja o proaktivnom djelovanju na prevenciji i kažnjavanju krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasuda**
- **Nizu drugih aktivnosti imanentnih ovom sektoru.**¹⁵³

U konačnici, možemo istaći da generalno, saradnja policijskih organizacija sa organizacijama civilnog društva može unaprijediti borbu protiv zločina iz mržnje/predrasuda (incidenata, prekršaja i krivičnih djela). Erik Bleich¹⁵⁴komparirajući ulogu aktera civilnog društva u SAD, Engleskoj, Njemačkoj i Francuskoj dolazi do zaključka da postoji nekonzistentnost u korištenju ovog kapaciteta i saradnje formalnih i neformalnih mehanizama borbe protiv zločina iz mržnje/predrasuda. Kao jedan od ključnih razloga za to, autor navodi nefleksibilnost kreatora politike i sklonost priklanjanju postojećim mehanizmima borbe koji su već inkorporirani i etabrirani u njihov način rada. Ovakvim postupanjem se gubi izuzetno značajan resurs u prevenciji jedne veoma opasne društvene pojave.

151 ODIHR (2005) Law Enforcement Officer Programme on Combating Hate Crime: Data Collection Template - Incident Report", Annex D in Combating Hate Crimes in the OSCE Region: An Overview of Statistics, Legislation, and National Initiatives. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights; Canadian Centre for Justice Statistics (2008), Reporting Manual: Uniform Crime Reporting Incident-Based Survey", Canadian Centre for Justice Statistics, Policing Services Programme.

152 Iako se radi o izuzetno značajnom segmentu, s obzirom da nema direktne veze sa policijskim djelovanjem, isti neće biti predmetom daljnje elaboracije. Detaljnija analiza navedenog je ponuđena u publikacijama: OSCE/ODIHR (2009), Preventing and Responding Hate Crimes: A resource Guide for NGOs in the OSCE Region. Warsaw: OSCE/ ODIHR; i Latvian Centre for Human Rights (2008), Psychological Effects of Hate Crime: Individual Experience and Impact on Community. Dostupno na: http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/30/01/2012/Naida_noziegums_ENG_cietusajiem_Internetam.pdf.

153 Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (2012), Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Analiza incidenata motivisanih predrasudama počinjenih u Bosni i Hercegovini sa preporukama. Sarajevo: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini.

154 Bleich, E. (2008) „Responding to Racist Violence in Europe and the United States“, str. 9 – 16. U: J. Goodey i K. Aromaa (eds.) Hate Crime - Papers from the 2006 and 2007 Stockholm Criminology Symposiums. Publication Series No. 57. Dostupno na: http://www.middlebury.edu/media/view/147451/original/Hate_Crime.pdf.

Pitanja za ponavljanje:

1. Zbog čega je neophodan rad policije sa zajednicom na prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasude?
2. Nabrojte neke od konkretnih aktivnosti koje se mogu poduzeti u saradnji sa zajednicom.
3. Ko se ističe kao mogući partner u prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasuda?
4. Objasnite značaj koncepta RPZ-a u prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasuda.
5. Koje karakteristike treba posjedovati RPZ policajac?
6. U čemu se ogledaju mogućnosti saradnje policije i organizacija civilnog društva u prevenciji krivičnih djela počinjenih iz mržnje/predrasuda (nabrojte i objasnite svaku od navedenih)?

Literatura

- ACPOS (2010), Hate Crime Guidance Manual. Inverness: ACPOS.
- APRI/NDAAs (2000), A Local Prosecutor's Guide for Respond to Hate Crimes. Dostupno na: http://www.ndaa.org/pdf/hate_crimes.pdf.
- Article 19 (2012), Prohibiting incitement to discrimination, hostility, or violence: Policybrief. London: Article 19.
- Babić, M. et al. (2005). Komentar krivičnih/kaznenih zakona u BiH, Knjiga II. Sarajevo: VE/Evropska komisija.
- Bell, J., (2002) Deciding When Hate is a Crime: The First Amendment, Police Detectives, and the Identification of Hate Crime, Rutgers Race and the Law Review, Vol. 4. br. 30(2002), str. 30-72. Dostupno na: SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2292567>;
- Benet-Gbaffou, C. (2006) „Police-community partnership and response to crime: Lesson from Yeoville and Observatory Johannesburg“, Urban forum 17, br. 4 (2006), str. 301-326.
- Bleich, E. (2008) „Responding to Racist Violence in Europe and the United States“, str. 9 – 16. U: J. Goodey i K. Aromaa (eds.) Hate Crime - Papers from the 2006 and 2007 Stockholm Criminology Symposiums. Publication Series No. 57. Dostupno na: http://www.middlebury.edu/media/view/147451/original/Hate_Crime.pdf.
- Boeckmann, R. J. i Turpin – Petrosino, C. (2002) „Understanding the Harm of Hate Crime“, Journal of Social Issues, Vol. 58(2), str 207-225. DOI: 10.1111/1540-4560.00257.
- Centar za kulturu dijaloga (2012), Stop govoru mržnje. Sarajevo: Centar za kulturu dijaloga.
- College of Policing Limited (2014) Hate Crime Operational Guidance. Coventry: College of Policing Limited. Dostupno na: http://www.report-it.org.uk/files/hate_crime_operational_guidance.pdf.
- Deljić, I. i Lučić-Čatić, M. (2011), „Implementing community policing in Bosnia and Herzegovina“, Police, Practice and Research Vol. 12, br. 2 (2011), str. 172-184.
- Dixon, L. i Larry Ray (2007) „Current Issues and Developments in Race Hate Crime“. Probation Journal, br. 54 (2007), str. 109-124.
- Dota, F. (2011), Priručnik o suzbijanju nasilja protiv LGBT osoba za policijske djelatnike/ce. Zagreb: Zagreb Pride i Centar za LGBT ravnopravnost.
- ECRI (2011), ECRI Report on Bosnia and Herzegovina- fourth monitoring cycle. CRI(2011)2. Dostupno na: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Bosnia_Herzegovina/BIH-CBC-IV-2011-002-ENG.pdf.
- Filipović, Lj. (2013) „Krivičnopravni okvir za procesuiranje krivičnih djela učinjenih iz mržnje“, str. 61-80. U: E. Hodžić i A. Mehmedić, Krivična djela počinjena iz mržnje: izazovi reguliranja i procesuiranja u BiH. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika.
- Home Office Police Standards Unit/Association of Chief Police Officers (2005), HateCrime: Delivering a Quality Service. Good Practice and Tactical Guidance. Dostupno na: <http://www.bedfordshire.police.uk/pdf/tacticalguidance.pdf>.

- Iganski, P. (2008), Hate crime and the city. Bristol: The Policy Press, University of Bristol.
- Lalić, V. (2013) "Sociološki aspekti zločina iz mržnje u Bosni i Hercegovini", str. 17-35. U: E. Hodžić i A. Mehmedić: Krivična djela počinjena iz mržnje: izazovi reguliranja i procesuiranja u BiH. Sarajevo. Centar za društvena istraživanja Analitika.
- Law Enforcement Support Section (LESS) i Crime Statistics Management Unit (CESMU) (2012), Hate Crime Data Collection Guidelines and Training Manual. Dostupno na: file:///C:/Users/Dina/Downloads/Hate%20Crime%20Data%20Collection%20Guidelines%20and%20Training%20Manual%20-Verion%202.0.pdf. Pristupljeno: 15.05.2016.
- Levin J. i McDevitt, J., 2008. „Hate crimes“ (online). Prepared for the Encyclopedia of Peace, Violence and Conflict, 2nd ed. Academic Press. Dostupno na: <http://jacklevinsonviolence.com/articles/HateCrimesencyc92206FINAL.pdf>.
- Levin, J. i McDevitt, J. (1993), Hate Crime: the Rising Tide of Bigotry and Bloodshed. New York: Plenum.
- Lučić-Čatić, M. i Bajrić, A. (2013) Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika.
- Maljević, A. i Vujović, S. (2013) Vodič za procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Centar za društvena istraživanja Analitika.
- McLaughlin, K. A. et al. (2000), Responding to Hate Crime: A Multidisciplinary Curriculum for Law Enforcement and Victim Assistance Professionals. Newton: National Center for Hate Crime Prevention i Education Development Center, Inc. Dostupno na: https://www.ncjrs.gov/ovc_archives/reports/responding/files/ncj182290.pdf.
- Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini (2012), Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Analiza incidenata motivisanih predrasudama počinjenih u Bosni i Hercegovini sa preporukama. Sarajevo: Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini.
- Modly, D. et al. (2004), Uvod u kriminalistiku. Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka.
- Nolan III J.J. et al. (2004), „Learning to See Hate Crimes: A Framework for Understanding and Clarifying Ambiguities in Bias Crime Classification“, Criminal Justice Studies 17, br. 1 (2004), str. 91-105.;
- OSCE/ODIHR (2006), Challenges and Response to Hate-Motivated Incidents in the OSCE Region for the period January – June 2006. Warsaw: OSCE/ODIHR.
- OSCE/ODIHR (2009) Opinion on Draft Amendments to the Federation of Bosnia and Herzegovina Criminal Code. Warsaw: OSCE/ODIHR.
- OSCE/ODIHR (2009), Hate CrimeLaws: A Practical Guide. Warsaw: OSCE/ODIHR.
- OSCE/ODIHR (2009), Preventing and Responding Hate Crimes: A resource Guide for NGOs in the OSCE Region. Warsaw: OSCE/ODIHR.

- OSCE/ODIHR (2010), Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses: Annual Report for 2009. Warsaw: OSCE/ODIHR.
- OSCE/ODIHR. Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: OSCE/ODIHR, 2010.
- Sarajevski otvoreni centar (2016), Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.
- Smith, A. (2013) "Razumijevanje granice u Bosni i Hercegovini: pozivanje na mržnju koje predstavlja podsticanje na neprijateljstvo, diskriminaciju i nasilje", str. 81-103. U: E. Hodžić i A. Mehmedić: Krivična djela počinjena iz mržnje: izazovi reguliranja i procesuiranja u BiH. Sarajevo. Centar za društvena istraživanja Analitika.
- United States of America/Department of Justice/Community Research Associates (1999), National Hate Crimes Training Curricula: Student Manual. Dostupno na: <https://www.ncjrs.gov/App/publications/abstract.aspx?ID=186784>.

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar (SOC) zagovara puno poštivanje ljudskih prava i društvenu inkluziju LGBTI osoba i žena. Sarajevski otvoreni centar je nezavisna, feministička organizacija civilnog društva koja teži osnažiti LGBTI (lezbejke, gej, biseksualne, trans* i interpolne) osobe i žene kroz jačanje zajednice i građenje aktivističkog pokreta. SOC također javno promovira ljudska prava LGBTI osoba i žena, te na državnom, evropskom i međunarodnom nivou zagovara unapređivanje zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili smo da vodimo jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbt.ba. Organizirali smo treninge za policiju, tužilaštva i sudove, te smo intenzivno radili sa novinarima_kama i mladim pravnicima_ama. Naš zagovarački fokus smo usmjerili na: a) izmjene Zakona o zabrani diskriminacije BiH, b) izmjene Krivičnog zakona FBiH, i c) usvajanje LGBTI inkluzivnih godišnjih operativnih planova za ravnopravnost spolova na nivou entiteta i države. Tokom 2015. i 2016. godine provodili smo i medijske kampanje koje su dosegle preko milion bh. građana_ki, a organizirali smo i LGBTI filmski festival – Merlinka.

Detaljan pregled svih naših aktivnosti i postignuća dostupan je u našem izvještaju o radu za 2015. godinu, na: www.soc.ba -> O nama -> Izvještaji.

Izrazi koji su radi preglednosti u ovoj priručniku dati u jednom gramatičkom rodu bez diskriminacije se odnose i na žene i na muškarce.

Ova publikacija izlazi u okviru edicije Ljudska prava koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar. U ediciji Ljudska prava objavljujemo različite izvještaje, tekstove i publikacije koje se tiču ljudskih prava žena, lezbejki, gej, biseksualnih, transrodnih i interspolnih osoba. Sljedeće publikacije u izdanju Sarajevskog otvorenog centra tiču se krivičnih djela počinjenih iz mržnje:

Vladana Vasić, Saša Gavrić, Emina Bošnjak:

Rozi izvještaj 2016. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini.

Izvještaj pokriva period od januara 2015. do kraja marta 2016.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Dostupno na: <http://soc.ba/rozi-izvjestaj-godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-lgbt-osoba-u-bosni-i-hercegovini/>

Vladana Vasić (2016):

Razumijevanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje: priručnik za Bosnu i Hercegovinu

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

Dostupno na: <http://soc.ba/11644/>

Vladana Vasić (2014):

Homofobni i transfobni incidenti i zločini iz mržnje u Bosni i Hercegovini u periodu od marta do novembra 2013. godine.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Dostupno na: <http://soc.ba/homofobni-i-transfobni-incidenti-izlocini-iz-mrznje-u-bosni-i-hercegovini-u-periodu-od-marta-donovembra-2013-godine/>

Vladana Vasić, Saša Gavrić, Emina Bošnjak:

Rozi izvještaj. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini u 2014. godini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Dostupno na: <http://soc.ba/rozi-izvjestaj-godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-lgbt-osoba-u-bosni-i-hercegovini-u-2014-godini/>

Vladana Vasić, Edina Sprečaković (2013):

Jednaka zaštita za različitost. Priručnik o postupanju u slučaju kršenja ljudskih prava LGBT osoba za policijske djelatnike_ice.

Sarajevo: Fondacija CURE, Fondacija Heinrich Boell – Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar.

Dostupno na: http://soc.ba/prirucnik-o-postupanju-u-slucaju-kršenja-ljudskih-prava-lgbt-osoba-za-policijske-djelatnike_ice/

Mariña Barreiro, Vladana Vasić, Jordan Maze, Saša Gavrić:

Rozi izvještaj. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini u 2013. godini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Dostupno na: <http://soc.ba/rozi-izvjestaj-godisnji-izvjestaj-o-stanju-ljudskih-prava-lgbt-osoba-u-bih-u-2013>

O AUTORICI

Dr. Dina Bajraktarević Pajević je docentica na Katedri za kriminalistiku na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. Naučne stepene magistricе pravnih nauka i doktorice pravnih nauka je stekla na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

Do sada je objavila više autorskih i koautorskih naučnih i stručnih radova koji su objavljeni u Bosni i Hercegovini i inostranstvu. Sudjelovala je u kreiranju i realizaciji stručnih i naučnih istraživačkih projekata iz oblasti pravnih i kriminalističkih nauka. Sudionica je i organizatorica više domaćih i međunarodnih naučnih i stručnih konferencija, okruglih stolova i seminara.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sara-
jevo

343.4(497.6)(035)

BAJRAKTAREVIĆ Pajević, Dina

Istraživanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje :
priručnik za policiju / [autorica Dina Bajraktarević Pajević]. -
Sarajevo : Sarajevski otvoreni centar, 2016. - 68 str. : graf. pri-
kazi ; 24 cm. - (Edicija Ljudska prava ; knj. 51)

O autorici: str. 67. - Bibliografija: str. 62-64.

ISBN 978-9958-536-46-5

I. Pajević, Dina Bajraktarević Bajraktarević Pajević, Dina
COBISS.BH-ID 23295750

ISTRAŽIVANJE KRIVIČNIH DJELA POČINJENIH IZ MRŽNJE: PRIRUČNIK ZA POLICIJU

Publikacija „Istraživanja krivičnih djela počinjenih iz mržnje: Priručnik za policiju“ zamišljena je s ciljem upoznavanja policijskih službenika sa specifičnostima krivičnih djela počinjenih iz mržnje imajući pritom u vidu bosanskohercegovački socijalni kontekst. Koncipirane tematske cjeline posvećene su: elaboraciji koncepta zločina iz mržnje; osvrtu na međunarodni i nacionalni pravni okvir; analizi prepreka efikasnoj borbi protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje; dobroj praksi u postupanju sa žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje; razvoju preventivnog djelovanja.

Sarajevski otvoreni centar

Čekaluša 16, 71000 Sarajevo
+387 33 551 000
office@soc.ba www.soc.ba